

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CAFERİLİKTE MERSİYE VE SİNEZEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz TURMUŞ

Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı

Müzikoloji Programı

HAZİRAN 2018

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CAFERİLİKTE MERSİYE VE SİNEZEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Yeliz TURMUŞ
(404121011)**

Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı

Müzikoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gözde ÇOLAKOĞLU SARI

HAZİRAN 2018

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 404121011 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Yeliz TURMUŞ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “CAFERİLİKTE MERSİYE VE SİNEZEN “başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Gözde ÇOLAKOĞLU SARI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Belma KURTİŞOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma ERSOY ÇAK
Medipol Üniversitesi

Teslim Tarihi : **04 Mayıs 2018**
Savunma Tarihi : **04 Haziran 2018**

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Caferilik inancı içerisinde icra edilen mersiyeler ve sinezenlerin makamsal ve ritmsel yapılarının yanı sıra, cemiyet içerisindeki pragmatik, dinamik ve tarihsel aktarıcı özellikleri incelenmiştir. Konuya dair herhangi bir veritabanı mevcut olmadığından ve veri toplama aşamasının törenlerle bağlantılı olarak yılın belirli dönemlerine tekabül etmesinden dolayı araştırma, kendi iç bünyesinde yinelenen planlamaları zaruri hale getirmiştir.

Bu çalışma, uzun yıllar Türkiye genelinde katılmış olduğum sayısız dini ritüellerdeki gözlemler sonucunda konumu, muhabbeti, saygınlığı ve adalet kavramı hiçbir toplumda değişmeyen Hz.Hüseyin(a.s)'in anısına yüzyıllardır icra edilen mersiyeleri şifâhi kültürden yazılı kültüre geçirerek bekasını sağlamaya katkıda bulunmak amacını hedefleyerek kaleme alınmıştır.

Caferilik'te Mersiyeler ve Sinezen isimli yüksek lisans tezimde danışmanlığımı yapan hocam, Sn. Prof. Dr. Gözde ÇOLAKOĞLU SARI'ya, araştırma boyunca desteklerini ve bilgilerini esirgemeyen Cabir (Caferi Alimler Birliği), Caferider (Caferilik İnancını, Tanıtma, Araştırma ve Eğitim Derneği), Zehra Ana Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve Zeynebiye Hareketi Gençlik Merkezi'ne, mersiye ve sinezenlerin geleneksel icralarını yeniden aktararak ve edebi yönden açıklamalarıyla notaya alım aşamasında çok ciddi katkılar sağlayan Hakk dostu Ali TUNCAY'a gönülden teşekkür ederim.

Haziran 2018

Yeliz TURMUŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Sorusu	1
1.2 Araştırmanın Amacı	1
1.3 Araştırmanın Metodu	2
1.4 Araştırmanın Kapsam ve Sınırları.....	4
1.5 Literatür	5
2. TARİHSEL DÖNEM.....	9
2.1 İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası'nda Yönetim Anlayışı, Dini Yapılanma ve Sosyal Düzen.....	9
2.2 İslamiyet'in İlanı, Hz. Muhammed (s.a.v) Döneminin Yönetim Anlayışı ve İslamiyet'in Sunduğu Yenilikçi, Eşitlikçi Yaklaşım.....	14
2.3 Asr-ı Saadet ve Yönetim Anlayışı.....	15
2.4 Hz. Hüseyin ve Kerbela Vakası	19
2.5 Kerbela Vakasından Sonra Sosyal Düzen'deki Değişimler ve Bu Çerçevede İslam'daki Yaklaşımlar	20
2.5.1 Tevvabinler	21
2.5.2 Kiysâniye	21
2.5.3 Zeydiye.....	21
2.5.4 İsmailiye.....	21
2.5.5 İmamiyye (İsna-Aşeriyye)	22
3. CAFERİLİK VE RİTÜELLERİ (KAİDELERİ).....	25
3.1 Caferilik.....	25
3.2 Caferilikte Esaslar	26
3.3 Caferilik ve Mâh-ı mâtem	27
3.4 Caferilik Mezhebi İçerisinde Mâh-ı Mâtem Günlerindeki Ritüeller.....	27
3.4.1 Muharrem 1	27
3.4.2 Tasua	27
3.4.3 Aşura	28
3.4.4 Erbain (İmamın Kırkı)	28
3.5 Türkiye'de Caferiliğin Temsil Kurumları	28
4. MÜZİKAL ANALİZ.....	31
4.1 Mersiye	35
4.2 Sinezen	38
4.3 Belirlenen Eserlerin Makam, Biçim, Ritim Özellikleri.....	38

5. SONUÇ.....	57
KAYNAKLAR.....	59
EKLER.....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	79

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Hız.	: Hazreti
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
T.M.D.K.	: Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Arap yarımadası haritası (Url-1)	9
Şekil 2.2 : Arap yarımadasının bölümleri.....	10
Şekil 4.1 : Uşşak dörtlü.....	38
Şekil 4.2 : Hüseyin beşli	39
Şekil 4.3 : Saba dörtlü.....	39
Şekil 4.4 : Rast beşli	39
Şekil 4.5 : Muharrem Geldi Eza Geldi.	40
Şekil 4.6 : Muharrem Geldi Eza Geldi melodik biçim yapısı.....	41
Şekil 4.7 : Hüseyin Geldi Kerbelaya Konak.....	42
Şekil 4.8 : Hüseyin Geldi Kerbelaya Konak müzikal biçim yapısı.	43
Şekil 4.9 : Vurun Sine Vurun Başa.....	44
Şekil 4.10 : Vurun Sine Vurun Başa melodik biçim yapısı.	45
Şekil 4.11 : Geldim Hüseyin Vay Diyim.	46
Şekil 4.12 : Geldim Hüseyin Vay Diyim melodik biçim yapısı.	47
Şekil 4.13 : Bu Hüseyin Kimdi Bele Şahlık Edir.	48
Şekil 4.14 : Bu Hüseyin Kimdi Bele Şahlık Edir melodik biçim yapısı.....	49
Şekil 4.15 : Söyle Hüseyne Ey Saba.....	50
Şekil 4.16 : Söyle Hüseyne Ey Saba melodik biçim yapısı.....	51
Şekil 4.17 : Hüseyinim Vay Hüseyinim Vay.....	52
Şekil 4.18 : Hüseyinim Vay Hüseyinim Vay melodik biçim yapısı.	53
Şekil 4.19 : Dolanır Ali (Eli) Kızı.	54
Şekil 4.20 : Dolanır Ali (Eli) Kızı melodik biçim yapısı.....	56
Şekil A.1 : Azerbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın kapak sayfası.	63
Şekil A.2 : Azerbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın arka kapak sayfası.	64
Şekil A.3 : Azerbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın iç kapak sayfası.	65
Şekil A.4 : Azerbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın künyesi. ...	66
Şekil A.5 : Azerbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın sayfa örneği.	67
Şekil A.6 : Türkiye'de yayınlanan Mersiye kitabı örneği şiir antolojisi.	68
Şekil A.7 : Türkiye'de yayınlanan Sinezen ve Ağıtlara ait kitap örneği.	68
Şekil A.8 : Deste defteri örneği 1.sayfa.	69
Şekil A.9 : Deste defteri örneği 2.sayfa.	70
Şekil A.10 : Deste defteri örneği 3.sayfa.	71
Şekil A.11 : Deste defteri örneği 4.sayfa.	72
Şekil A.12 : Deste defteri örneği 4.sayfa ikinci bölüm.	73
Şekil A.13 : Deste defteri örneği 5.sayfa.	74
Şekil A.14 : Deste defteri örneği 6.sayfa.	75

Şekil A.15 : Deste defteri örneği 7.sayfa.	76
Şekil A.16 : Deste defteri örneği 8.sayfa.	77
Şekil A.17 : Deste defteri örneği 9.sayfa.	78

CAFERİLİKTE MERSİYE VE SİNEZEN

ÖZET

Türkiye, mezhepsel çeşitlilik bakımından oldukça zengin bir ülkedir, bunun köklerini tarihsel diyaloglar ve jeopolitik konum ile açıklamak mümkündür. Bu çeşitlilik içerisinde Muharrem ayında yazılı ve görsel basında adından yoğunlukla bahsedilen Caferiler, yaklaşık iki ay boyunca kesintisiz devam ettirdikleri matem ritüelleri ve eza meclisleri açısından son derece dikkat çekici bir konumdadır. Türkiye’deki mezhepsel yapılar içerisinde Hz. Hüseyin ve ailesinin katledilmesi ile ilgili yas ritüellerinde bu kadar uzun süren mâh-ı mâtem törenlerine rastlanılmamaktadır. Bu konuda oldukça köklü ve sistematik ritüelleri olan erkanlar içerisinde bile Muharrem yası, masumu paklar olarak adlandırılan ve üç gün süren oruçtan sonra, devamında gelen 12 günlük oruç akabinde (ya da 12. gün bitiminde ya da 12. gün öğle vakti bitiminde) aşure yapılarak sona erdirilirken, Caferilik’te matem ritüelleri Muharrem ayının ilk gününden Sefer ayının sonuna kadar deste grupları tarafından farklı isimlerde (tasua gecesi, aşura (Şam-ı Gariban),imamın yedisi,erbain...) düzenlenen eza meclisleri ile devam eder.

Ülkemizde her yıl, Caferiler tarafından Muharrem ayının 10. Günü olan *Aşura* ve İmamın 40.günü olan *Erbain* günlerinde, daha önceleri Halkalı Meydanı’nda şimdi ise o alana inşa edilen Yahya Kemal Beyatlı Kültür Merkezi’nde gerçekleşen geniş katılımlı törenler yapılmaktadır. Bu törenler, Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hüseyin’in ve 72 evladının (bu 72 kişi içerisinde kendi çocukları, ben-i Hâşim’in evlatları ve kendisine yarenlik eden dostları bulunmaktadır.) Kerbela’da,Yezit tarafından susuz şehit edilmesinin yasını temsil etmekte ve Kerbela vakası gerek Türkiye’den gerek yurtdışından davet edilen mersiyehanların icra ettiği mersiyeler ve sinezenler eşliğinde hatırlanmaktadır. Bu çalışmada, İstanbul’da binlerce Caferi’nin katılımıyla gerçekleşen, tören ve eza meclislerinde okunan mersiyelerin, sinezenlerin (destelerin) genel formları incelenmiş olmakla birlikte, mâh-ı mâtem ritüelleri aşura’dan sonra sefer ayının sonuna kadar devam ettiği için Erbain ve diğer eza meclisleri de çalışmaya kısmen dâhil edilmiştir.

20.yy ortalarından itibaren kültür eksenli disiplinler arası metodoloji yaklaşımları bizleri yapmış olduğumuz müzikal incelemelerde “Kültürel Unsurlara”yönlendirmiş ve kültürel etkilerin, müzikal formlar üzerindeki fonksiyonlarını dikkate almaya sevk etmiştir. Toplumsal yapı üzerinde kültürün reaksiyon göstermediği yaşamsal alanlar, dini ritüeller, sosyal etkileşimler, toplumsal figürler yoktur yani hayatın her alanında kültürel izlerin sirayet ettiği üretimlere rastlamak mümkündür.

İslam kültürü içerisinde müziğin özel bir durumu söz konusudur, bu konuda pek çok farklı fikirler öne sürülmüştür. Uygun görenler kadar sakıncalı olduğunu düşünenler, tek kadın sesinin haram olduğunu savunanlar kadar teganni ile okunmasının tamamen yanlış olduğunu iddia edenlere de rastlanılmaktadır.

Caferilik inancı içerisinde de mersiyelerin özel bir durumu vardır. İslam Tarihi’nin, Asr-ı Saadet Dönemi’nden sonra hilafet meselesi sebebiyle, seyrini değiştiren Kerbela Vakası’nın tüm yönleriyle anıldığı Mâh-ı Matem’de okunan mersiyeler, sinezenler (desteler) ve Zebân-i hâller, müziğin toplumsal hafızadaki izdüşümlerini anlamak ve tanımlamak bakımından işlevsel bir görevi üstlenmektedir.

Bizim bu çalışmadaki hedefimiz; mukayeseli bir kültürel ya da teolojik olay naklinden ziyade olayların meydana gelmesindeki süreç, yani olaydan öte olgulara dikkat çekerek bilimsel veriler rehberliğinde analitik çıkarımlar yaparak araştırmanın konusu kapsamında, araştırma sorularına objektif bir katkı sunmaktır. Bu araştırmayı ana yörüngesinden çıkarmamak için çalışma İslam öncesi Arap Kültürünü açıklayarak başlatılmıştır ; çünkü var olan mevcut yapının pozitif ve negatif yanlarını izah etmeden, öne sürülen reformist (yenilikçi) hareketi betimlemek ve toplumsal normlar dâhilinde değerlendirmek mümkün değildir. Araştırma, mukayeseli bir anlatım mantığından ziyade veriler dâhilinde durum tespiti, kronolojik tarih metodolojisi ile dönemsel betimlemeler ve bunların toplumsal hafızaki etkileri, İslam ile tebliğ edilen yeni hareketi (yapılanmayı) ihtiyaç değil zaruret haline getiren sosyal- siyasi- iktisadi yapı ve bu yeni idari düzene muhalif hareketler ve tüm bu tasvir edici aktarımlar temelinde tespit edilen eserlerin, müzikal formlarının analizini yapmayı amaçlamaktadır.

Caferilik'te Mersiye ve Sinezen isimli bu çalışma, müzikal alanda üzerinde hiç çalışılmamış bir konudur. Mersiyeler hakkında edebi açıdan hazırlanan çalışmalar olmasına rağmen Caferi mezhebi ritüelleri içerisinde icra edilen mersiyeleri kapsayan müzik tabanlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple çalışmada pek çok metodolojik yöntem ile veri toplama çalışmaları yapılmıştır. Mevcut verilerin şifahen aktarılması ve yazılı kaynak sınırlılığı (nota,güfte) buna ek olarak tarihsel kısma dair kaynakların Farsça, Arapça ya da bu lisanlardan çeviri olmaları yine bu çalışmaların sadeleştirme ya da çevirilerinin taraflı olup olmadığının tespiti, doğru bilgi konusunda titiz bir çalışmayı gerektirmiş ve bundan mütevellit veri analiz aşaması uzun sürmüştür.

Caferi mezhebindeki mersiyelere dair bir derleme çalışması yapılmadığı için, bu araştırma, alan araştırması metodolojisi ile derleme yöntemi üzerinden programlandırılmış, Deste grupları ve mersiyehanlar ile yapılan görüşmeler ile temellendirilmiştir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır ve araştırma sorusuna nesnel bir yanıt bulma hedefiyle konuyla ilgili tüm alt başlıklar detaylıca incelenmiştir. İlk bölümde araştırmanın metodolojik yaklaşımları, çalışmanın amacı ve hangi sorulara cevap aradığı açıklanmıştır, ikinci bölümde İslam Öncesi Arap yarımadasının yönetim anlayışı ve sosyo-kültürel yaşamı incelenmiş, İslam Tarihi ve İslam Dini ile Arap yarımadasında kurulan İslam Medeniyeti'ne dair bilgiler aktarılmış ve bu tarihsel kronoloji ile muhalif yaklaşımlar içerisinde İsna-Aşariye (Caferilik) ele alınarak temel felsefesi ve uygulamaları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, tez başlığını kapsayan Caferilik ile ilgili teoloji tabanlı veriler sunulmuş ve bu mezhebe dair ritüeller aktarılırken akabinde bu inanışın kurumsal temsil yapıları tanıtılmıştır. Dördüncü bölüm müzikal analiz olarak düzenlenmiş, notaya alınan eserler makam, usûl yapısı olarak incelenmiş ve tüm bu veriler dâhilinde sonuç kısmında çalışmanın neticesi anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Aşura, Erbain, Caferilik, Kerbela, Sinezen, Mersiye, Zebân-i hâl.

LAMENT AND SINEZEN IN JAAFARI

SUMMARY

Turkey is a country with very rich sectarian diversities, and its roots can be explained by country's geopolitical position and historical dialogue. Within this diversity, the Jaafari, who are frequently mentioned in both printed and mass media in the month of Muharrem, they are in a very remarkable position in terms of the mourning rituals and torment councils which they have continued for about 2 months without interruption. In sectarian structures in Turkey, there are no mourning ceremonies for so long in the rituals related to the massacre of Hussein and his family. Even within the well-established and systematic rituals of senior domains, Muharrem mourning is called as "masumu paklar" (unspotted and pure ones) and ended by cooking ashoura (Noah's pudding) after three days of fasting followed by a 12-day fasting (or at the end of the 12th day or at noon time of the 12th day); Mourning rituals in Jaafari sect are organized in different names (tasua night, ashoura, sham-i gariban), imam's seventh, erbain...) by deste (bouquet group) from the first day of the month Muharrem until the end of the month Safer, and continues with the torment councils.

In our country, large ceremonies held at the Yahya Kemal Beyatlı Cultural Center in Halkalı Square, which is now built on that area, every year in the days of Ashura and Erbain, 10th Day of Muharrem and the 40th of the Imam. These ceremonies, Hz. Ali's son Hz. Hüseyin and 72 sons (these 72 people have their own children, sons of ben-i Hâşim) Karbala is remembered in the presence of anhydrous represents the age of the martyrs of Karbala. In this study, with the participation of thousands of Jaafari in Istanbul, the general forms of the elegiac poetry, and laments (deste) read in the ceremonies and torment prayer assemblies have been examined; and Erbain and other torment councils have been partially included into the study since the mâh-ı mâtem mourning rituals continued after Ashura until the end of the month Safer

From the middle of the 20th century, culture-oriented interdisciplinary methodology approaches have led us to "Cultural Elements" in musical analyzes that we have done, and emphasized the effects of cultural influences to take into account their functions on musical forms. There are no areas, religious rituals, social interactions, or social figures on the social structure that the culture does not react to, so it is possible to come across productions where cultural traces spread in every area of life in Islamic culture, there is a special situation of music, in which many different ideas are put forward. Some argue that it is sin, while others say it is not.

There is a special state of laments in Jaafari sect. It is a functional task in terms of understanding and defining the effects of the musicals (mersiye, sinezen (deste) and Zebân-i hâller) that are mentioned in all aspects of Karbala event, which has come into being due to the issue of caliphate in Islamic History.

Our goal in this study is to present an objective contribution to research questions within the context of researching by making analytical inferences under the guidance of scientific data, drawing attention to the fact that phenomena come to the point of events rather than transposition of a comparative cultural or theological event. The study was initiated by explaining the pre-Islamic Arabic culture in order to avoid this research deviate from the main axis; because it is not possible to describe and evaluate the reformist (innovative) movement proposed without explaining the positive and

negative aspects of the existing structure and within the social norms. This study is based on the chronological history methodology and periodical representations and their social memory effects, the social-political-economic structure which makes necessity a new movement (structuring) notified by Islam, and musical forms of works determined on the basis of all these descriptive passages.

This work, named laments (Mersiye and Sinezen) in Jaafarism, is a subject that has never been studied on the musical field. Despite the fact that there were literary works prepared about the lament, there was no music based study covering the troops practiced in the rituals of the Jaafari sect. For this reason, data collection studies have been carried out with many methodological methods in the study. In addition to the limitation of written sources (note, lyrics), the fact that the sources of the historical limitation are translations from Persian, Arabic or other languages, and the lengthy data analysis phase took a long time.

This research was based on interviews with working groups, especially programmed through field research and review methodology, as there was no review of the marshals in the Jaafari sect.

This study is consist of four chapters and all sub-headings related to the subject are examined in detail in order to find an objective answer for the research question. In the first part, the methodological approaches of the research, the purpose of the study and the answers to the questions were explained. In the second part, the management understanding and socio-cultural life of the pre-Islamic Arabian Peninsula were examined and the information about Islamic History and Islamic Religion and the Islamic Civilization founded on the Arabian Peninsula and Isna-Aşariye (Jaafari) in opposing approaches and basic philosophy and practices have been explained. In the third chapter, the theoretical basis about the thesis is presented and the rituals about this sect are presented and then the institutional representations of this belief are introduced. The fourth chapter is organized as musical analysis, the notated works are examined in form, rhythm of lament and procedure and within this data, the effect of working in the result part is explained.

Key words : Ashura, Erbain, Jaafaria, Kerbala, Sinezen, Elegy (Lament), Zebân-i hâl

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Sorusu

Müziğin, toplumsal hareket, toplumsal algı ve toplumsal tutum üzerindeki yönlendirme gücü çok yüksektir. Bireyler, içerisinde bulunduğu sosyal düzen çerçevesinde karşılaştıkları müzikal yapı ile aidiyet duygusunu hissederler. Kendilerini müzik aracılığıyla ifade edebildikleri gibi, kutsal gördükleri değerlerini ki bu değerlerin içine milli ve dini duygular da dâhildir, müzikal formlar dâhilinde sunabilirler. Bir müzikal yapı içerisinde o topluma ait, sosyo-ekonomik-dini özellikleri gözlemleyebilirsiniz. Müzikal yansıma, olgu dediğimiz sürecin birikimi olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu yansımanın müzikal üretimleri, mutlak etkenler neticesinde formuna ulaşarak, temsili bir rol üstlenmektedir. Bu araştırma, temsili rol hattı üzerinden Caferilik ritüelleri içerisinde icra edilen mersiyeleri ve sinezenleri, genel adıyla desteleri kapsamaktadır.

Araştırma konumuz olan Caferilik'te Mersiyeler ve Sinezenler hakkında daha önce müzikal açıdan herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Bu durumu göz önünde bulundurarak çalışma eksenimizi doğru bir yörengede tutmak amacıyla iki ana soru belirlenmiş ve bu sorular çerçevesi dâhilinde araştırma yürütülmüştür.

Caferilik'te Okunan Mersiyeler Nelerdir ve Bu Mersiyelerin Müzikal Yapısı Nasıldır?

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, daha önce incelenmemiş bir konuyu kapsamı bakımından Caferi mezhebi içerisinde müziğin (mersiye, sinezen, deste) işlevsel ve pragmatik yönünü ortaya koymayı amaçlamakla birlikte icrası yapılan, geleneksel nitelik kazanmış ve şifahen aktarılarak öğrenilen eserlerin notaya alınarak kalıcı bir nitelik kazanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı; eksen soruları olan “Caferilikte okunan mersiyeler, sinezenler nelerdir ve bu mersiyelerin müzikal yapısı nasıldır” konusuna nesnel bir cevap aramaktır.

Popüler Kültürün sirayet ettiği üretimler ya da son dönem içerisinde icrası yapılan mersiyelerin tespitinden ziyade geleneksel icra içerisinde yerini almış ve genel kitle tarafından meclislerde icra edilen, toplumun farklı katmanları tarafından uzun süreli bir tarihsel nitelik kazanmış ve yaygın olarak bilinen mersiyelerin tespitini yapmaya çalışılmıştır.

Daha  nceki konu hakkında araştırma yürütülmediğinden bu çalışma ilerinde yapılacak projeler için veri tabanı oluşturma konusunda zemin hazırlayacaktır. Araştırma sadece müzikal açıdan değil tarihsel açıdan derlenen bilgiler dâhilinde Caferi Mezhebi içerisinde icra edilen mersiye, sinezen ya da genel adıyla destelerin kültürel açıdan işlevini ortaya koymaya katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bilindiği üzere, kültürel değerler yazılı ve yazısız formlar halinde toplumsal düzen içerisinde dinamik bir yapıda varlığını sürdürür. Kültür, toplumların kendi geleneksel yaşantıları ile şekillenen bir özelliğe sahiptir. Bireylerin uygulamaları ile toplumsal bir nitelik kazanır. Yani kültürel aktarım bireyde başlar. Bireye topluma aidiyet ruhu kazandırır. Bireylerin birlikte icraları ciddi bir etkileşim ve duygu yoğunluğu yaratmaktadır. Aslında bu bir çeşit eğitsel yapıdır. Gerek şifâhi gerek yazılı olarak aktarılan bir olayın müzikal bir dizayn içesinde tekrarlanarak öğretilmesi ve unutturulmaması önem arz etmektedir.

1.3 Araştırmanın Metodu

Bu  alışma, içerik itibariyle tek bir yöntem üzerinden y r t lmemiştir, çalışma hem gözlem hem derleme hem alan araştırması kapsamındadır. Araştırma konusunun tarihsel kısmında nesnel bir yaklaşıma ulaşabilmek için İslam  ncesi dönemlerdeki sosyal yapıdan başlayarak İslam ve sonrasına ait veri tabanları teker teker taranmış, Arapça ve Farsça olan kaynaklar konusunda uzman dilbilimciler ile tetkik edilmiş ve bu kaynak taraması konusunda aralarında ihtilaflı olan grupların ifadelerini kapsayan veriler, teolojik metodolojiler ile mukayeseli olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu döneme ait kaynak tespitleri, tek bir hat üzerinden yürütülmemiş, diğer semavi dinlere ait kutsal kitaplar içerisindeki dönemsel tasvirler, sembolik ifadeler, inanç çeşitlilikleri ve ibadet yapıları/yerleri konusunda arkeolojik veriler incelenmiştir.

Çalışma, esas itibariyle bir alan araştırması niteliğindedir. İstanbul'da Caferilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ( zellikle Halkalı) sadece Mâh-ı mâtem içerisinde gerçekleştirilen Eza Meclislerine değil Caferilik mezhebi içerisinde kutsal kabul edilen

tüm ritüellere iştirak edilerek yapılan gözlemler ve derlemeler dâhilinde kayıt ettiğimiz müzikal veriler, aşura törenlerinin ulaşılan en eski mevcut verilerinin kronolojik metodoloji ile analizleri, Zeynebiye Gençlik kolları ile yapılan birebir görüşmeler, anma günleri ve törenlerde mersiyehanlar ile yapılan birebir görüşmeler dâhilinde eser analizleri, Zeynebiye'nin kaynak olacak önderlerinin kişisel arşivlerinin taranması, Azerbaycan'dan gelen mersiye ve deste kitapları (Azerbaycan kaynaklı mersiye kitabı ve Türkiye'de icrası yapılan mersiye ve sinezenlere ait bir deste defterinin nüshası ek kısmında sunulmuştur.) ve İstanbul'daki cemiyette bulunan deste defterlerinin incelenmesi, dijital kayıtları bulunan eserlerin yeniden icra edilerek yorum farkı alanında mukayeseli tespitler yapılması gibi pek çok çalışma sistematğine dayanmaktadır.

Araştırmada zamanlama ve planlama açısından çok ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Derlenecek eserlerin tespiti, belirlenmesi ve kaynak kişiler ile görüşülmesi ve onlara bu bilimsel çalışmanın anlatılması, ilk defa bu minvalde bir çalışma yapıldığı için rasyonel açıklamaların yapılması, eser seçimlerinde nelerin kriter olarak kabul edildiği, çalışma alanına dair tarihsel geçmişin taranması ve ön hazırlık evreleri (alana gidilmesi, etkinliklere katılım) gibi pek çok konuda programlamalar yapılmıştır. Sosyal bilimler alanında deneysel bir durum söz konusu olmadığından, bugün icra edilen bir eser yarın toplumdaki duygu yoğunluğu ile farklı müzikal kalıplar ile karşımıza çıkmıştır, çıkmaktadır. Araştırmada bu değişkenler göz ardı edilmeden ve elbette konu bütünlüğünden uzaklaşmadan aktarımlar yapabilmek önem arz etmiştir.

Caferilikte Mersiye ismi ile yürütülen bu çalışmanın en kritik noktalarından biri çalışma amacı ile çalışma sorusunun entegre bir biçimde sonuca ulaşmasını sağlamaktır. Bu süreç, kütüphanede çalışma sistematğinden çok daha farklı bir yöntem ile tamamlandı; çünkü verilerin kişisel kütüphanelerden çıkarılıp araştırmaya sunulması için pek çok kişi ile görüşmeler yapıldı. Bu kişisel arşivlerin toplumsal paylaşım alanına dair bir çalışmada kaynak gösterilmesi için yapılan görüşmeler uzun bir sürecini kapsadı.

Tarihsel kısımdan, müzikal kısma geçiş oldukça önemli idi; çünkü ilk kısım oldukça yoğun bir bölümdü ve burada ekseni doğru tutmak bütünlük sağlamak için temel ilkelerden biriydi. Bilgi aktarımını kronolojik sistem içerisinde programlamak, araştırmanın kademeli ilerlemesi bakımından kaçınılmazdı. Caferi mezhebi içerisinde icrası yapılan mersiye ve sinezenlerin içerik özelliklerinin merkezinde Kerbela olayı

olduğu için bu konunun mümkün olduğu kadar saydam, tarafsız, tarihsel belgelere dayanılarak, dönemin tarihsel özellikleri ve kültürel sembolleri göz ardı edilmeden, ihtimaller dâhilinde değil, taraflı ve tarafsız kaynakları eleyerek tamamen güvenilir bir zemin rasyonalitesinde, kapsamlı, açıklayıcı ve net ifadeler ile açıklanması, konunun tarihsel ve müzikal yönü arasındaki korelasyonun izahı için kaçınılmazdı. Bu açıdan tasarı sonrası ulaşılan yeni bilgilerde kapsam dâhilinde değerlendirilmeye alınmış ve çalışmaya dâhil edilmiştir.

1.4 Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Konunun tarihsel kısmı ayrı bir tez konusu niteliğinde olduğundan ve müzikal yapının oluşmasının birincil derecede rol üstlendiğinden, buna ek olarak genişlemeye müsait bir ihtiva içerdiğinden, anlaşılır, net tarafsız aktarım hedefler arasında olmuş ve bu hedef çizelgesinde bölümler arasında bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın temel dayanağı belirtildiği üzere, alan araştırmasıdır. Çalışma alanı Halkalı'da yoğun olarak yaşayan Caferiler ve Muharrem ayında yapılan Eza Meclisleridir lâkin sadece Halkalı bölgesinde değil İstanbul'da mevcut olan Caferi Camileri kapsamında farklı bölgelerde de veri toplama çalışmaları yapılmıştır. Bu konu hakkında daha önceleri makamsal ve ritmsel bir analiz çalışması yapılmadığından çalışmamız, araştırma konusuna giriş olarak değerlendirilmeli ve başlangıç kabul edilmelidir.

Caferilik'te matem ritüelleri senenin belirli dönemlerinde, Muharrem ayının ilk gününden Sefer ayının sonuna kadar deste grupları tarafından farklı isimlerde (tasua gecesi, aşura, imamın yedisi, erbain) düzenlenen eza meclisleri ile devam ettiği için araştırma bu açıdan uzun süreli gözlem çalışmaları neticesinde somut bir format üzerinden genel yapısına ulaşabilmiştir, özellikle yurtdışından gelen mersiyehanların canlı performanslarının analiz aşaması, mevcut bir veri tabanı olmayışı, mersiyehanların yurtdışından davetleri ve serbest bir icra tekniği üzerine müzikal yapıyı kurmaları, orkestra ya da herhangi bir enstrumanın eşlik saz olarak kullanılmamasından dolayı deşifre ve dikte bölümlerindeki makamsal yapılar ile ilgili analiz süresi, kalıplaşmış ezgilerin tespiti ve bu konuda kaynakların karşılaştırılma süreleri oldukça uzun bir çalışma dönemini kapsamıştır. Varsayımlar ve farazi yaklaşımlardan izole bir biçimde tüm kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış ve bu

kaynaklar tarafsız bir biçimde incelenerek değerlendirmeye alınmıştır. Bu yaklaşımlar, çalışmanın kapsam ve sınırı konusunda ciddi bir planlama ihtiyacını gerektirmiştir.

1.5 Literatür

Çalışmaya konu olan müzikal yapı, tarihsel süreçten doğrudan etkilenmiştir. Özellikle güfte bölümleri birebir tarihsel aktarım ile toplumsal hafıza niteliğindedir. Araştırma konusu doğrudan İslam Tarihi ile ilgili olduğundan ve İslam Tarihi'nde meydana gelen bir olayın ardından zuhur eden toplumsal travma sonucunda icra edilen edebi yapı üzerine kurulu olduğundan İslam Tarihi'ne dair 300'e yakın kaynak incelenmiştir. Tarihsel bölümde anlatılan tüm olaylar, kronolojik olarak mersiye ve sinezen güfteleri içerisinde mevcuttur. Bu sebeple bahsi geçen coğrafyaya dair tüm yapılar dikkate alınarak, İslam öncesi dönemlerden başlayarak sosyo-kültürel yapı ve bu yapı dâhilinde Caferilik mezhebi ve tarihi hakkında kapsamlı bir literatür çalışması yapılmıştır. Bu literatür çalışmasında sadece Türkçe ya da çeviri eserler değil Arapça ve Farsça kaynaklarda incelenmiştir. Bu eserlerden bazıları:

Ahmed, B. C. (2016). *Kabiletu Taglib Ve Devruha Fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam Ve Sadri'l-İslam. Büşra Ca'fer Ahmed*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Allamah Shaykh Muhammad Husayn Al Kashıfu'l- Ghita, (1931). *The Origin Of Shi'ite Islam and Its Principles (Asl Ash-Shi'ah Wa Usuluha)* Qum, Iran; Ansariyan Publication.

Askari. M. (2000). *The Role Of A'ishah İn The History Of İslam: A'ishah İn The Time Of Mu'awiyah Ibn Abi Sufyan* (Ala Ad-Din Pazargadi, Çev.). Tehran: Naba Organization.

El- Hasani (1969). *Ali B. Ebî Talib: İmamü'l-Arifin = El-Burhanü'l-Celi Fî Tahkiki İntisabi's-Sufiyye İla Ali; Fethü'l-Meliki'l-Alî, Bi-Sıhhati Hadîsi Bâbu Medîneti'l-İlm Alî. / Ahmed B. Muhammed B. Siddik Gumari El-Haseni*, Kâhire: Matbaatü's-Saade.

Hasan, İ. H. (1985). *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi: Hz. Peygamber (S. A. S.)'İN Hayatı-Hülefa-i Raşidin-Emeviler*, İstanbul: Kayıhan Yayınevi.

Hitti, P. K. (1980). *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. (çev. Salih Tuğ) İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Kuleyni, (940). *Ku-Sul-u Kafi: Ehl-i Beyt İmamlarından Sorular ve Cevaplar Hz. İmam Cafer-i Sadık (A. S.)'ın Mektebinde Akıl - İlim ve Tevhid*, (T. Uluç Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Kummi, Ebu Halef. (2004). *Şii Fırkalar = Kitabü'l-Makalat Ve'l-Fırak*, (H. Onat & S. Hizmetli & S. Kutlu & R. Şimşek Çev.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Meniş, C. İ. (1391). *Muhaciran-ı Musevi: Berresi İlmi Zindegani Ferzendan Ve Nevadigan-ı Hazret-i İmam Musa Kazım A.S. ve İlel-i Muhacirat Anha Bi İran*. Tahran: Müessesese-i İntişarat-ı Emir Kebir.
- Muhakkık, M. (1990). *Devvumin Bist Guftar: Der Mebahis-i Edebi ve Tarihi ve Felsefi ve Kelami ve Tarih-i Ulum-U Der İslam*. Tahran: Müessesese-i Mütalaat-ı İslami Danişgah-ı Mcgill Şube-i Tahran.
- Mustafavi, H. (1990). *El-Hakaik Fî Tarihi'l-İslâm ve'l-Fiten Ve'l-Ahdas*. Kum: Merkez-i Neşri'l-Kitâb.
- Necefzade, Y, K. (1966). *Ehl-i Beyt ve 12 İmam: Gerçek ve Bilinmeyen Yönleriyle İslam Tarihi*. İstanbul: Neşriyat Yurdu.
- Ocak, A, Y. (2005). *Tarihten Teolojiye: İslam İnançlarında Hz. Ali*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öğmüş, H. (2013). *Cahiliye Döneminde Araplar: Cahiliyye Şiirine Göre İslam Öncesi Arap Toplumu ve Kur'ân'ın Getirdiği Değişim*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Panipeti, M, İ. (1971). *İslam Yayılış Tarihi*, (A. Genceli Çev.). İstanbul: Toker Yayınları.
- Paşa, M, K. (1890). *Aşkın Hazineleleri: Makalid-i Aşk (Kerbela Mersiyeleri)*, İstanbul: Kevser Yayınları.
- Racy, A. (2007). *Arap Dünyasında Müzik Tarab Kültürü ve Sanatı*, (S. Aygün Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rahman, H, U. (1995). *İslam Tarihi Kronolojisi: 570-1000*. (A. Büyükköse Çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Rıza, Ö. (1928). *İslam Tarihi: Sadr-ı İslam: 4: Hazreti Ali*, İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi.

Robinson, F. (2005). *Cambridge Resimli İslam Dünyası Tarihi*.

Şeriati, A. (1977). *Ali Şiası Safevi Şiası*, (F. Artinli Çev.). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Türk, A. N. (1391). *Delilü'l-Cinân Ve Rüknu'l-İmân Fi Vekâyii'l-Cemel Ve's-Sıffin Ve'n-Nehrevan. Abbas Nâsîh Türk; Tahkik ve Tashih Sabir İmami*, Tahran: Kitabhane.

Vloten, G. (1986). *Emevi Devrinde Arab Hâkimiyeti, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, (Mehmed Said Hatiboğlu Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Caferilik ritüelleri içerisinde icrası yapılan eserlerin notasyonuna dair herhangi yazılı kaynak bulunmadığından müzikal analiz kısmı Azerbaycan'dan gelen kaynaklara ulaştıktan sonra, cemiyet içerisindeki mersiyehanların gerek canlı icraları gerek mevcut ses kayıtları üzerinden yapılan makamsal analizler ile belli bir noktaya ulaşabilmiştir. Bu ses kayıtları, törenlerde yapılan çekimlerden elde edilmiş ve belirlenen eserlerin farklı kayıtları üzerinde erişilen formları ile karşılaştırma yapılması konusunda esas teşkil etmiştir.

Caferilik, mersiye ve sinezen konusunda mevcut kaynaklar arasında bulunan doktora ve yüksek lisans tezleri, kitaplar ve dergiler incelendikten sonra konuyla ilgili ana kısımlar tespit edilip çalışma programına eklemeler yapılmıştır, çoğu zaman süreç yeniden yapılandırılmış ve konunun genişliği göz önünde bulundurularak bilimsel açıdan okuyucuya sunulması gereken yerler çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada temel nokta kabul edilen Aşura ve erbain törenlerini, ortak düzenleyen Cabir (Dünya Caferi Âlimler Birliği), Caferider (Caferilik İnancını Tanıtma, Araştırma ve Eğitim Derneği), Zehra Ana Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve Zeynebiye Gençlik Kollarına ait yayınlar (dergi, CD, internet yayınları) detaylıca incelenmiş, her sene törenlerde gösterilen Zeynebiye Tiyatro'su hem canlı hem digital yayınlardan izlenilerek tematik olarak belirlemeler yapılmış ve içerisindeki müzikal izdüşümleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. TARİHSEL DÖNEM

Tarihsel olayları objektif değerlendirmek, tarafsız sonuçlar elde etmek için hiç şüphesiz bu olaylara zemin hazırlayan olguları tespit etmek gerekmektedir. Arap Yarımadası'nda Hz. Muhammed (s.a.v) öncesi ve Cahiliye Devri olarak isimlendirilen dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını incelemek Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliği ile tebliğ edilen İslam Dini'nin bu topraklara getirdiği yenilikçi hareketlenmeyi ve inançsal özellikleri anlamakta ve doğru algılamakta yardımcı olacaktır.

2.1 İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası'nda Yönetim Anlayışı, Dini Yapılanma ve Sosyal Düzen

Bu bölümde Dünya üzerinde herhangi bir bölgede karşılaşılan yönetim anlayışı, sosyal yapılanma, toplumsal normlar, idari yönetimler, ekonomik sistem, kültürel üretimler hatta gelenek ve görenekler bile o bölgenin coğrafi şartları ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan Arap Yarımadasının İslam öncesi var olan düzenine analitik bir bakış açısıyla yaklaşabilmek için öncelikle bölgeyi tanımak ve de çalışmamızı kapsayan döneme ait bölgesel betimlemeyi nesnel olarak yapmak gerekmektedir.

Şekil 2.1 : Arap yarımadası haritası (Url-1)

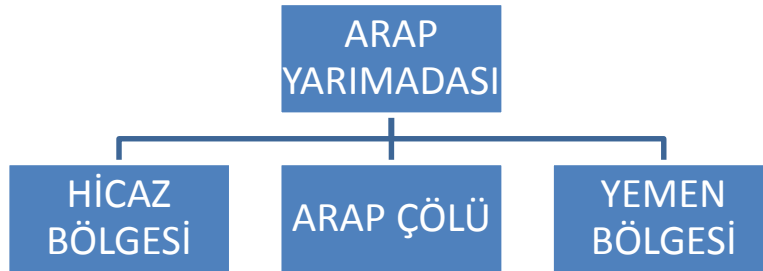
Şekil 2.1'de görüldüğü gibi Arabistan, Asya kıtasının güneybatısında yaklaşık 3 milyon ^m₂ yüzölçümüne sahip, büyük bir alanı çöller ve kum ovaları ile kaplı bir

yarımadaıdır. Bu sebeple bölgede kuvvetli kurak bir çöl iklimi hakimdir bunun doğal yansıması olarak tarımsal faaliyetler sınırlıdır, yerleşim ve şehirleşme belirli bölgeler dâhilindedir. Yarımada'nın en önemli gelir kaynağını petrol oluşturmaktadır. Petrol ve doğal zenginlikleri itibariyle Orta-doğu'nun jeopolitik konum açısından en önemli bölgeleri arasındadır.

Kuzeyinde Filistin ve Şam Çölü, doğuda Hire, Dicle, Fırat ve Fars Körfezi, güneyden Hint Okyanusu ve Umman Körfezi ve batıda Kızıldeniz bulunmaktadır. Jeopolitik konumu itibariyle Ortadoğu'nun hem çok hassas hem de çok önemli bölgelerinden birini teşkil etmektedir. Günümüzde Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen, Umman, Kuveyt bu sınırlar içerisinde yer almaktadır. Muhakkak biz tarihsel kısım olarak isimlendirdiğimiz bölümdeki verilerimizi Suudi Arabistan Krallığı ile tanımlamayacağız çünkü Suudi Arabistan Krallığı, bu yarımadaı bulunan devletlerden sadece bir tanesidir ve Abdülaziz İbn Suud tarafından 1924 yılında "Necd ve Hicaz Krallığı" daha sonra 1932'de Suudi Arabistan Krallığı olarak isim değiştirmiş ve bağımsızlık kazanmıştır.

Arap Yarımadası'nda İslam Medeniyeti öncesinde de pek çok devlet inşa edilmiştir; Nabatlılar, Palmiriler, Gassaniler, Hireliler, Kindeliler... (Subhani, 2004: 39-60).

Arap yarımadası üç bölüme ayrılmıştır ve Şekil 2.2'de gösterildiği üzere Hicaz bölgesi, Arap Çölü ve Yemen bölgesi olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 2.2 : Arap yarımadasının bölümleri

1. **Hicaz Bölgesi:** Yarımada'nın kuzey ve batı bölümüdür, ismini en yoğun duyduğumuz bölgedir çünkü İslam'ın beş şartından biri olan Hacc ziyaretinin gerçekleştirildiği Kâbe Hicaz bölgesindedir. Tarıma elverişli bir bölge değildir, Mekke, Medine ve Taif gibi önemli şehirler bu bölge içerisinde yer almaktadır. İslam'dan önce Medine'nin ismi Yesrib idi, hicretten sonra "Medine-tül Resul" (peygamberin şehri) olarak isimlendirildi ilerleyen süreçlerde ise Medine olarak

söylenmeye başlandı. Ensar olarak anılan evs ve hazrec kabileleri de bu bölgede yaşamışlardır.

2. **Arap Çölü:** Yarımada'nın orta ve doğu bölümüdür, Necd bölgesi ve başkent Riyad burada bulunmaktadır. Arabistan'ın 1/3'ü çöllerden oluşmaktadır.
3. **Yemen Bölgesi:** Yarımada'nın Güney kısmıdır, maden bakımından en zengin bölgedir. Ma'rib, San'a ve Belkıs önemli şehirleri arasındadır.

İslam Öncesi Arabistan Yarımadası'nda bulunan şehirlerin şunlar idi; Cüreş, Deba, Dümetülendel, Fedek, Hayber, Hicr, Makna, Mekke, Son'a, Suhar, Taif, Teyma, Vadilkura, Yenbu, Yesrib (Subhani, 2004, s. 12).

Bu noktada, vurgulanması gereken en önemli konulardan biri, genel anlamda tanımladığımız Arabistan Yarımadası'nda bu kadar çok şehir bulunmasına rağmen herhangi bir merkezi devlet yapılanmasının olmamasıdır. Kısmi olarak müstakil yapılanmalar görülsede, bu topraklardaki baskın ve yaygın biçimde kabile olarak tanımlanan toplumsal bir yapı mevcut olduğundan idare şeklide Kabile Yönetimi idi. Bu kabilelerin en bilindikleri; Hâşim, Ümeyye, Nevfal, Muttalip, Zühre, Abdüddar, Esed, Teym, Mahzum, Sevm... Bunların içerisinde Kureyş kabilesi oldukça itibar sahibi idi. Hicaz bölgesinde de aktif bir konumdaydı. Kusay'dan (Kureyş'in öncüsü) sonra meydana gelen ihtilaf sebebiyle bölündüler ve Hz. Muhammed'in büyük dedesi Hâşim b. Abdülmenaf kabilenin liderliğini üstlendi. Bu kabilelerin pek çoğu ortadan kalkmış olsa da günümüze verileri ulaşan üç büyük kabile (grup) mevcuttu.

1. Arab-ı Baide: Yok edilmiş (önce yaşamış sonra yok olmuş, Ad, semud, meyden ve amelika)
2. Arab-ı Bakiye: (Kahtan Oğulları) asıl sahipleri
3. Adnan Oğulları: (Hz. İbrahim'in oğlu İsmail evlatları Arab-ı müstaribe) Hz. muhammed'in soyu

Adnan oğulları çeşitli kollara ayrılmıştır, Kureyş kabilesi bunlardan biridir ki Hâşimoğulları da Kureyş kabilesindendir.

Cahiliye Devri ve Toplum: Arap yarımadasında İslam Öncesi hangi siyasal yapılar mevcuttu ve bunların kültürel yapıları nasıldı sorusu bir sonraki yönetim ve idare anlayışının oluşumdaki etkilerinin tespiti açısından önemli bir sorudur.

Cahiliye Devri (dönemi) olarak adlandırılan bu dönem Hz. Muhammed'in (s.a.v) İslam dinini tebliğ etmeye başlamadan önceki Arap toplumuna dair toplumsal sistemi, düzeni tanımlamak için kullanılır. Cahiliye devri olarak adlandırılan bu dönemi, dönemin mevcut yapısı içerisinde betimleyebilmek için bir takım başlıklar altında konuşmak gerekmektedir; çünkü fikişel (düşünsel) ya da toplumsal yapıyı incelemenin en iyi metotlarından biri o toplum içerisindeki kültürel üretimlere ve bunların sembolik karşılıklarına bakmaktır.

Sosyal Yapı: Çöl ve vahalarda deve ile konar- göçer bir hayat süren araplara bedevi, yerleşik bir düzen içerisinde yaşayan Araplara hadari denilmektedir. Bedeviler yerleşik bir yaşam sürmedikleri için genel olarak ticaret ile geçinirlerdi.

Arap toplumunda halk genel olarak 3 sınıf ile ifade ediliyordu;

- I. Hürler
- II. Mevaliler (azadlı köleler)
- III. Köleler

Hürler, özgürlüğü olan kişilerdi, satın aldıkları köle ve cariyeleri hizmet amaçlı kullanılırdı. Savaşlarda esir düşen kişilerde köle statüsünde sayılırdı. Mevaliler ise hür köleler olmalarına rağmen, hürlerin sahip oldukları haklara sahip değillerdi, evlenme ve miras konularında farklı muameleler söz konusu idi, bir mevali hür bir kadın ile evlenemezdi. Aile kavram olarak var ama hukuksal olarak temellendirilmemişti (Apak, 2017, s. 170).

Siyasi Yapı: Başta da tanımladığımız gibi bedevi ya da hadari, Arap toplumu İslam öncesi müstakil olarak nitelendirilebilecek kabile yönetimi ile idare ediliyordu. Kabileler arasında kan ve neseb bağı (akrabalık, hısımlık) olduğu için kendi içyapısında bir hiyerarşi mevcuttu. Kabileye liderlik edecek kişi, en yaşlı olanlar arasından seçilirdi. Bu kişilere seyyid, şeyh ya da emir gibi unvanlarda verilirirdi. Eğer konum olarak aynı özelliklere sahip birden fazla aday söz konusu ise en yaşlı olandan tarafa karar verilirirdi. Arap toplumu içerisinde savaş sürekli gündemde olan bir konu niteliğindeydi, özellikle Adnanoğulları ve Kahtanoğulları arasında pek çok savaş kayıt edilmiştir. Bu sistem içerisinde ilkel yapılarda hüküm süren kan davaları da hep aktif olmuştur (Çağatay, 1957, s. 120; Kılıç, 2004, s. 90).

Kültürel Yapı: Döneme ait kültürel betimlemeler, *eyyâmu'l-arab* (أيام العرب), *Ensâb* (أنساب), *Ruvat* (رواة) ve *mecâlis* (مجالس) üzerinden yapılmaktadır. *Eyyâmu'l-arab*, Arap

günleri anlamına gelir ve Arapların savaşlarından atasözlerine, gündelik yaşamlarından kahramanlık hikâyelerine kadar pek çok alanda bilgilerin yazıldığı Ensâb (انساب), neseb kelimesinin çoğuludur ve akrabalık, soy zinciri, secere gibi anlamlara gelmektedir. Kendi ait olduğu kabilenin tarihiyle ilgili detaylı bilgilerin söylemleri ile ilgili bir temsiliyettir.

Ruvat (رواة), *eyyâmu'l-arab* ve *ensâb* şiirlerini, hikâyelerini anlatıp, güncel kalmalarını sağlayan aktarıcılar olarak tanımlanmaktadır. Ruvatların, bir araya gelerek bu edebi ürünleri paylaştıkları meclislere ise *mecâlis* (مجالس) denilmiştir ve kabileler bu kültürel merkezlerde toplanarak istişare kültürünü devam ettirmişlerdir. Bu meclisler İslam'ın tebliğinden sonrada varlığını sürdürmüştür.

Eyyâmu'l-arab, ensâb, ruvat ve mecâlis kaynaklarına bakıldığında görülmektedir ki Arap toplumunda şiir, edebiyat ve hikâye yazım ve anlatımı oldukça önemlidir, özellikle soy zinciri ile övünme ayrı bir meziyet gibi düşünülmektedir.

Bu kültürel ifadeler çoğu zaman sosyal, siyasal ve toplumsal zeminde işlevsel bir rol üstlenmiş, kitlesel yönlendirmede ciddi bir etken olmuştur. Kültürel paylaşımların yapıldı bu toplantı mekânları, güncel bilgilerin ve kararların da konuşulduğu diyalog yerleri olarak tanımlanabilir (Mantran, 1981, s. 9).

Dini İnanış: İslam öncesi, Arap toplumunda pek çok farklı inanişe rastlamak mümkündür. Bunlar genel başlıklar altında şu şekilde sıralanabilir:

- Sabilik: (yıldızlara, aya inanma)
- Mecusilik: (ateşe inanma)
- Putpererestlik: (lat, Uzza, Menat, Sa'd, Hübel ...)
- Haniflik: (tek ilah öğretisi)
- Yahudilik
- Hristiyanlık

İnançlar, çeşitlilik göstermesine rağmen ağırlık merkezini putperestlik oluşturuyordu. Her evde hatta Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile yaptığı Kâbe'de dahi putlar bulunuyordu ve her kabilenin ayrı bir putu vardı. İnsanların kendi elleriyle biçimlendirip sonra onlara ruhani özellikler yükleyerek sadece maddesel özellikleri olan putlardan inayet beklemelerinin rasyonel bir açıklaması yoktu lâkin bu süregelen bir sistemdi ve devam ediyordu.

2.2 İslamiyet'in İlanı, Hz. Muhammed (s.a.v) Döneminin Yönetim Anlayışı ve İslamiyet'in Sunduğu Yenilikçi, Eşitlikçi Yaklaşım

İslam (إسلام) Arapça bir kelimedir, slm kökünden gelir ve teslim olmak, boyun eğmek anlamlarındadır. Hz. Muhammed (s.a.v), Kureyş Kabilesinin Hâşimoğulları kolundan olmakla birlikte 571 yılında Mekke'de doğmuştur. 610 yılında kendisine Hira dağında gelen vahiy rehberliğinde, tarihte Cahiliye Devri olarak nitelendirilen, düzensiz ve sistemsiz yapı içerisinde İslam dini'ni tebliğe başlamıştır.

Buraya kadar, özellikle bir önceki bölümde de izah etmeye çalıştığımız tetkikler üzerinden en somut ve en kesin çıkarım şudur ki; İslam'ı bizzat Cahiliye Devri yaratmıştır ve bu reformist hareketin lideri Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Doğmadan babasını, altı yaşında iken annesini kaybetmiş ve amcası Ebu Talib'in himayesinde yetiştirilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğini yaptığı, daha doğrusu vahiy kaynaklı iletilerini topluma bildirildiği İslam dini, mevcut sistem ile taban tabana zıt bir sistematığı emrediyor ve yeni bir düzenin ötesinde yeni bir İslam Medeniyeti kuruluyordu (Robinson, 2005, s. 29-36).

Bu yeni düzen içerisindeki sıradan değişimler bile çok şiddetli reaksiyonlara yol açmış olmasına rağmen, İslami ilkeler aracılığıyla başlayan bu yenilikçi hareket kitlesel bir destek ile günden güne ilerlemiştir ve İslam ilk üç yıl gizlilik esası ile tebliğ edilmiştir. İslam dininin tebliği sadece yeni bir dinin yayılması olarak düşünülemez, İslam Dini ile Arap Yarımadası'ndaki toplumsal çehre, sosyal sınıf farkı, ticari anlayış, veraset kanunu, hukuk, inanç, kadın hakları, savaş kanunları, beytü'l mal denetimleri, gibi pek çok sosyal ve hukuki alandaki uygulamalar, tamamen değişiyor, yeni bir hareket başlıyor ve bunlar Kur'ân-ı Kerim'in emri olan vahiyler aracılığıyla uygulanıyordu (Arnold, 2007, s. 29).

Özellikle merkezi bir devlet yapısı konusunda inşa edilen yeni sistem, mevcut siyasi anlayışının savunucularının haklarını sınırlıyor, eşit bir toplum düzeni hedefliyor ve sınıfsal farklılıkları kabul etmiyordu. İslam dini, toplumsal zeminde eşitlik ilkesinin benimsendiği, kölelik sisteminin reddedildiği, yaratılmış olan her insanın eşit haklara sahip olması gerektiğinin savunulduğu bir inanç idi. Bu açıdan bakıldığında kuvvetli muhalif yaklaşım, mevcut yapı ile çok sert tartışmalar daha ötesi savaşlar, fıkıh anlamda muhalif oluşumlar hatta peygamber torunlarının katline kadar varan vakalar yaşanmıştır.

Yukarıda açıklanan yapı çerçevesinde İslam ile gelen en büyük reform; hürler, mevaliler ve köleler arasındaki sınıf ayrımını ortadan kaldırıp eşit haklara sahip bireylerin oluşturduğu yeni bir toplum inşa etme iradesidir, şüphesiz İslam ile tebliğ edilen tek reform bu değildi fakat reformist bir hareketin başlaması demokratik bir toplum şuuru ile kollektif işleyeceğinden bu yenilik toplumsal tabakaları ortadan kaldırıp ortak bir algı oluşumunda çok ciddi etki yaratmıştır (Watt, 2001, s. 23).

Elbette bunlara ek olarak kabile yönetim anlayışından merkezi bir devlet yapısına geçilmesi, kadın- erkek veraset sisteminin yeniden düzenlenmesi, kadınların ilk defa mirasta hak sahibi olması, eski dini inanışların tamamen terk edilmesi, toplum dinamizmini oluşturan her kademedede yeni bir düzen inşa ediliyordu.

Peki, İslam'ın öne sürdüğü yenilikçi yapı niçin bu derece tepki görmüştü. Bu konuda sayısız neden sıralanabilir lâkin en temel düzeyde İslam, putlara tapmayı reddediyor, onların kutsallığını kabul etmiyor, kaynağını ilahi vahiyden aldığı kurallara bağlı bir devlet düzeni kuruyordu ve bu devlet düzeninin en temel prensibi eşitlikçi ve köleliği yok sayan demokratik irade ve idare felsefesi idi.

İslam Dini ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) liderliğinde, Arap yarımadası yeniden dizayn edilmiştir.

2.3 Asr-ı Saadet ve Yönetim Anlayışı

Dört Halife ya da Hulefa-i Raşidin (*Raşid Halifeler* veya *Dört Büyük Halife*) Hz. Muhammed'in (s.a.v) vefatının ardından ümmete imamlık yapan halifelerdir. Bu döneme İslam Tarihi'nde Asr-ı Saadet adı verilmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) vefatından sonra İslam Tarihi'nde meydana gelen en büyük ihtilaf konusu hilafet üzerine olmuştur ve bu mesele çok ciddi muhalif tarafların oluşmasına yol açmıştır. Binlerce yıldır süregelen ayrışmanın temel nedeni, halife seçimlerindeki yaklaşım ve seçim periyodudur.

Peygamber, hayatta iken bizzat Kur'ân hükümlerinin uygulayıcısı olduğundan ihtilafli konularda aydınlatıcı ve yol gösterici bir rol üstlenmiştir; fakat peygamberin vefatının ardından kimin halife seçileceği, kendisi tarafından da beyan edilmediği için fikir ayrılıklarına olmuştur (Bosworth, 1980, s. 33).

Halife peygamberden sonra ümmete hem imamlık yapmakla görevli idi hem de Hz. Muhammed'in (s.a.v) liderliğinde, Kur'ân-ı Kerim'in hükümlerine göre inşa edilen

İslam Medeniyeti'nin ve İslam Devleti'nin bekasından sorumlu idi. Bu açıdan bakıldığında var olan tüm kabile ve zümrelerin desteğini almak önem arz ediyordu. Tabi ki bu süreç, hızlı ve reel bir biçimde olmalıydı çünkü devletin lideri ve ümmete imamlık edecek kişinin seçilmesi şarttı. Halifelik ile ilgili bir beyan olmasa da Arap toplumunun gelenekten gelen uygulamaları vardı ve bu prensipler dâhilinde halifenin sahip olması gereken bir takım nitelikler gerekliydi (Kılıç, 2004, s. 21).

Elbette bunu kimin ya da kimlerin belirleyeceği de mühim bir konuydu. İslam bir kabile ideolojisi değildi, bölgesel (lokal) bir anlayışı temsil etmiyordu, İslam, evrensel insani değerleri aktaran bir felsefesi mevcuttu. Bu felsefeyi özümsemiş, toplumda sözü geçen ve uzlaşma kültürünü temsil eden bir kişinin seçilmesi her açıdan olumlu bir durumdu.

Halife (خليفة) (a, i), bir iş için sonraki kimse anlamında kullanılır. İslam terminolojisinde ise Hazreti Muhammed (s.a.v)'ten sonra, onun vekili olanlara verilen isimdir. Peygamberin vefatından sonra sırayla halifelik yapanlar;

Ebubekir bin Ebu Kuhafe (632-634)

Ömer bin Hattab (634-644) (Suriye, Mısır, İran, Irak Fetihleri)

Osman bin Affan (644-656) (Şura yoluyla seçim, Kur'ân'ın çoğaltılması)

Ali bin Ebu Talip (656-661) (ilk iç savaş, Kûfe de halifelik, ayrışmalar)

Peygamberden sonra ümmete imamlık eden dört halife, Hz. Muhammed (s.a.v) ile aynı kabileden Kureyş'tendi. İlk halifenin seçilmesi çok önemliydi çünkü peygamberin ardından ilk defa farklı bir isim imamlık edecekti. Bu açıdan, ensarın itirazı olmasına rağmen, tüm halkın benimsediği ortak bir isim olarak üstelik peygamberin yanında bulunmuş ve farklı kabileler arasında bir konsensüs sağlayacağı düşünülen Ebubekir bin Ebu Kuhafe halife seçildi Chrono (2007, s. 26). Bu dönemin en dikkat çeken olayları arasında yalancı peygamberlerin ortaya çıkmış olması söylenebilir Üçok (1957, s. 35). Nebilik (peygamberlik), Hz. Muhammed (s.a.v) ile son bulmuştu ve vahiy aracılığıyla bildirilmişti. Fakat bu sahte peygamberler olayı, sosyal tabanda hala süregelen inançsal farklılıkları göstermesi bakımından önemlidir.

İkinci halifenin Ömer b. Hattab'ın seçimi daha sessiz bir biçimde gerçekleşti; çünkü ikinci halife atama ile göreve geldi. Bu dönemde İslam, çok geniş bir coğrafyaya yayıldı. Ortadoğu'da pek çok ülke İslam Medeniyeti'ne dâhil edildi. İkinci halifenin öldürülmesinin ardından Osman b. Affan üçüncü halife oldu, en uzun halifelik dönemi

olan bu dönemde pek çok siyasi hadise meydana geldi özellikle vali atamalarındaki uygulamalar çok itiraz gördü yine bu dönemde Kur'ân-ı Kerim çoğaltıldı. Osman b. Affan öldürölünce, dördüncü halife Ali b. Ebu Talib oldu (Barthold, 1984, s. 47).

Ali b. Ebu Talib, Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra, İslam'ı ilk kabul edip, ilk Müslüman olan kişidir. Kendisi aynı zamanda Hz. Muhammed'in (s.a.v) amcaoğlu ve damadıdır. Hz. Muhammed'in soyu Hz. Ali ve Hz. Fatıma ile devam etmiştir. Bu dönem siyasi farklılıklar ve bölünmeler açısından çok önemlidir. İç savaşlar, siyasi mücadeleler ve toplumsal ayrışmalar bu dönemde oldukça fazladır.

Cemel savaşı (656): Cemel Savaşı, İslam Tarihi içerisinde ilk ayrışma ve ilk iç savaş olarak nitelendirilir. Hz. Ali'nin halifeliğine ilk biat eden Talha ve Zübeyr, Aişe binti Ebu Bekir ile itilaf yapıp, Hz. Ali ile savaşmışlardır. Basra'da meydana gelen savaşı Hz. Ali ve tarafı kazanmış lâkin İslam içindeki ilk iç mesele olması itibariyle sonuçları farklı kutupların, düşüncelerin, yaklaşımların ve hatta mezheblerin oluşmasına yol açmıştır (Yörökan, 2006, s. 142).

Sıffin savaşı (657): Cemel Vakası'nın hemen akabinde, Hz. Ali ile Şam Valisi Muaviye arasında Sıffin Savaşı meydana gelmiştir. Muaviye'nin, Hz. Ali'nin halifeliğini kabul etmemesi üzerine Rakka'da (Suriye'de) Sıffin bölgesinde savaş başladı. Hz. Ali'nin galip geleceğı kesinleşince Muaviye tarafı, Kur'ân yapraklarını savaş mızraklarına takıp savaşın seyrini tamamen değiştirmekle kalmayıp Hariciler olarak anılan zümrenin katı kurallar ile tekrar tarihte rol almalarına da sebebiyet vermiştir. Kur'ân yapraklarını mızraklara takılı gören Hz. Ali ve taraftarları savaşmama kararı alınca, tarihe *Hakemeyn Olayı* olarak nakledilen Hakem Olayı (tahkim olayı) gerçekleşti. Taraflar için hakemler belirlendi, Hz. Ali için önce amcaoğlu Abdullah İbn-i Abbas akabinde Malik b. Ejder önerildi ve en sonunda Ebu Musai El- Eşari seçildi, Muaviyenin hakemi de Amr b. As oldu. Hakemler Ali b. Ebutâlib ve Muaviye b. Ebusufyan'ın halifeliklerini azletme yönünde uygulama yapacaklarken, bir yüzük hadisesi ile Ali b. Ebutâlib halifelikten düşürölüp, Muaviye b. Ebusufyan halifeliğe getirildi Demircan (2002, s. 144). Bu enteresan olay ile ümmet parçalara ayrıldı. "Hükmün sadece Allah'a ait olduğunu" savunanlar, bu olayın gidişatındaki tuhaflıkları kabul etmeyenler, Hz. Ali'yi haksız bulanlar, Muaviye'yi suçlayanlar konularında belirgin fikir ayrılıkları ortaya çıktı ve Sıffin Savaşından sonra çok net olarak üç zümre oluştu:

1. Hz. Ali taraftarları (Şia): Şia, Arapça bir kelimedir kelime anlamı olarak, taraftar demektir Devellioğlu (2007, s. 996). Şianın diğer mezheplerden en belirgin farkı oniki imamın hilafetinin kabul etmeleri ve imametın peygamber torunlarına ait olduğunu savunmalarıdır. Genel ifade ve tanımlama olarak ise Hz. Ali'nin ve evlatlarının halifelik makamını temsil ettiklerine inananlar için kullanılır. Şiiler, bu görüşleri için nass ve tayin üzerinden bir takım deliller sunarlar. Gadir Hum, bu delillerden bunlardan biridir. Şia'nın kendi başlığı altında bölümlenmesinin esas sebebi; yine İmamet meselesidir. İctihat ve fıkıh olarak radikal bir ayrışma olmamasına rağmen imamlık makamın temsili konusunda farklı isimlerin desteklenmesi Şia'da ana hatlar çizmiştir, diğer yaklaşımlarda bu ana hatlar üzerinden biçimlenmiştir. Zeydiye, İsmailiye ve İsna-Aşeriye, bunlar içerisinde günümüze dek bekasını tam anlamıyla sürdüren ve koruyan İsna Aşeriye (onikiciler) denilebilir (Tabatai, 1981, s. 32).
2. Muaviye taraftarları
3. Hariciler (iki tarafı da haksız bulanlar) Hariciler, Harrura adı verilen bir bölgede toplandıkları için kendilerine Harruriler'de denilir, ayrıca muhakkime ismiyle de bilinirler. Harici, hüruc (جرو) kökünden gelmektedir ve kelime anlamı olarak ayrılan demektir. Hakemeyn olayını tamamen reddeden Hariciler, “LA HÜKME İNNE LİLLAH” (12; 40) ayetini delil göstererek hükmün sadece Allah'a ait olduğunu beyan etmişler ve iki tarafında hükmünü reddetmişlerdir. Hariciler ile ilgili mücadele sürekli devam etmiştir, Hz. Ali, hariciler ile Nahrevan'da büyük bir savaş yapmış ve galibiyet kazanmıştır. Bu bitmeyen siyasal çekişmeler süregelirken, Hz. Ali, harici olan Abdurrahman b. Mülcem tarafından öldürülmüştür.

Hz. Ali'nin öldürülmesinin ardından hilafet meselesinin toplumda meydana getirdiği ayrışmalar, kurulan yeni devlet düzenini yıpratıyor, kutuplaşmalara sebep oluyor, toplumda oluşan huzursuzluk, maddi ve manevi kayıplar dâhilinde önlenemez boyutlara ulaşıyordu. Her ne kadar Hz. Ali'nin taraftarları oğlu Hz. Hasan'ın halifeliğini desteklese de artık bu gidişatın son bulmasını isteyen, Hz. Hasan, Muaviye ile şartlı bir anlaşma yaptı ve halifelik Muaviye tarafından yürütüldü. Hz. Hasan ve Muaviye arasında yapılan bu anlaşmaya barış yılı anlamında Âmu'l Cemâa (عام الجماعة) adı verilmiştir.

Hız. Hasan eşı tarafından zehirletilerek öldüröldükten sonra, Muaviye halifelik makamına oğlu Yeziti gösterince Hız. Ali'nin diğör oğlu Hız. Hüseyin hiçbir koşulda bu halifelige biat etmeyeceğini açıkladı.

2.4 Hız. Hüseyin ve Kerbela Vakası

Hız. Hüseyin, (Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib b. Abd'ülmüttalib b. Hâşim, el-Kureyş.) Hız. Muhammed'in (s.a.v) torunu, Hız. Ali ve Hız. Fatıma'nın çocuklarıdır. Hicri 626 yılında Medine'de doğmuş, 10 Muharrem 680 tarihinde Kerbela'da ailesi ve yarenleri ile birlikte öldürölmüştür. Eba Abdullah, Şehid-i Şüheda, Seyyid'üş Şüheda, Şâh-ı Şehid-i Kerbela gibi künyeler ile de anılır.

Kerbela vakası üzerine sayısız eser kaleme alınmıştır, bu olay İslam Medeniyeti içerisindeki siyasal tabandaki ayrışmayı netleştirmekten öte keskinleştirmiştir; çünkü Hız. Peygamberin torunu, ailesi ve ashabı hilafet uğruna katledilmiştir. Kerbela vakası öyle bir travma ve çöküş yaratmıştır ki aradan yaklaşık olarak 1400 sene geçmesine rağmen hiç unutulmamış, bugün yaşanmış gibi hafızalarda yer etmiştir. Hız. Hüseyin, Kûfe'ye tamamen Kûfeli'lerden gelen talep ve davet doğrultusunda gitmiş fakat Kûfe halkının istikrarsız tavırları bu daveti bir katletme sebebine dönüştürmüştür. Hız. Hüseyin amcasının oğlu Müslim b. Akıyl'i önceden Mekke'ye elçi olarak göndermiş fakat iletişime geçmeden Müslim öldürölmüştür. Bu olayın zuhur etmesindeki temel mesele, Hız. Hüseyin'in Yezite biat etmemesi ve onun halifeliğini kabul etmemesidir ki babası ve abisi de aynı siyasal söylem ve aynı hilafet mesele yüzünden katledilmişlerdir (Amuli, 2010, s. 33).

Kûfeli'lerin ısrarlı davetleri akabinde Hız. Hüseyin ailesi ve dostları ile beraber bu yolculuğa çıkmış fakat sonuçları insanlık tarihine katliam olarak yazılmıştır. Hız. Hüseyin ve evlatları susuz bir şekilde Kerbela'da katledilmişlerdir. Yezit ordusundan Hız. Hüseyin tarafına geçenler olmuştur ama sonuç değişmemiştir (Hür b. Yezid-i Riyahi), İmam Zeynel Abidin hariç tüm erkekler katledilmiş, kadınlar ve çocuklar ise esir edilerek sürgüne gönderilmiştir (tek şehit edilen kadın Veheb'in eşı Haniye'dir.) en son küçük oğlu Ali esger sonrasında Hız. Hüseyin muharrem ayının onuncu günü (aşura) öldürölmüştür (Mihnef, 2012, s. 201).

Hız. Hüseyin, Kerbela'ya varmadan önce Müslim bin Akil ile birlikte şehit olanlar: Müslim bin Akil, Muhammed bin Müslim Akil, İbrahim bin Müslim Akil, Meşkur

(Akil oğullarını zindandan kurtaran zindancı), Hani (Müslim bin Akil'i evinde saklayan), Muhammet bin Kesiyr, Mahdum Bin Muhammet Kesiyr, Kays bin Arabi, Gülam Selam (Basra'da Şehit oldu).

Kerbelâda İmam Hüseyin'le birlikte şehit olanlar: Hür bin Riyah, Ali bin Hur, Urve bin Gulam Hur, Mis'ab bin Riyah Hur, Abdullah Arm bin Kelbi Ebu Talip, Berir bin Hasini Hamadani, Veheb bin Kelbi, Ömer bin Halil, Halil bin Ömer, Said bin Hanzala, Ömer Abdullah Muhyi, Vekkas bin Malik, Serih bin Ubeyd, Müslim bin Avsece, Mahdum bin Müslim, Hilal bin Raf'i, Abdurrahman bin Abdullah, Yahya bin Müslim Mazeni, Abdurrahman bin Ürve, Maik bin Enes, Ömer bin Muta, Hasim bin Utbe Vakkas Fazl bin Ali Mürteza, Habib bin Mezahir, Hamza bin Harir, Zeyd bin Muhacir Cafî, Enes bin Ma'kel, Zehir bin Hassan, Cafer bin Müezzîn, Yusuf bin Haris, Maik bin Utbe, Faris, Hanzala bin Sa'd, Zeyd bin Ziyad Saabi, Sa'd bin Abdullah, Cebave bin Haris, Ömer bin Cebave, Muhammed bin Mikdad, Abdullah bin Deccane, Saad bin Gulam Mevley-i, Kays bin Rebia, Sit bin Seyyid, Ömer bin Ferrat, Müslim bin Hammad, Abdullah bin Müslim, Cafer bin Akil, Abdurrahman bin Meczub İlahi Sarib, Muhammed bin Abdullah Cafer, Muhammed bin Avf Abdullah, Avn bin Avf, Abdullah bin İmam Hasan, Muhammed bin Enes, Sa'd bin Deccane, Firuzan, Kasım bin İmam Hasan, Ebubekir bin İmam Hasan, Osman bin Ali, Avn bin İmam Ali, Abdullah bin İmam Ali, Abbas bin İmam Ali, Ali Ekber bin İmam Hüseyin, Ali Asgar bin İmam Hüseyin, İmam Hüseyin bin İmam Ali (Url-2).

Bu olay Yezitin emri ile İbn-i Ziyad hükmü, Ömer b. Sad ordusuyla ve Şimr eliyle olmuştur. Hz. Hüseyin'in kardeşi Ebulfazl'da (Ebelfezl, Celal Abbas, Kamer-i Beni Hâşim) bu olayda katledilmiştir. Tüm bu vakalar sonucunda Hz. Hüseyin başı bedeninden ayrılmış ve geride kalan yakınları ile Kerbela'dan Kûfe'ye götürülmüştür. Sefer ayının ilk günü bu yas kafilesi Şam'a ulaşmıştır (Havarizmi, 2010, s. 434).

2.5 Kerbela Vakasından Sonra Sosyal Düzen'deki Değişimler ve Bu Çerçeve de İslam'daki Yaklaşımlar

Kerbela vakasından sonra hilafet makamı için artık ne bir şura ne bir atama ne de farklı bir seçim prensibi söz konusu olmamış tamamen saltanat ile hüküm sürülmüştür. Bu dönem içerisinde Yezit b. Muaviye halifelik yapmıştır.

2.5.1 Tevvabinler

Hz. Hüseyin'in katledilmesi, İslam tarihinde benzerine rastlanır bir olay değildir, Hz. Muhammed'in (s.a.v) torunu ailesi ve ashabı ile susuz bir şekilde Kerbela'da öldürülmüş ve Kûfeli'ler buna müdahale edememişlerdir. Bu vicdani muhakeme dâhilinde Kûfe'de pek çok kıyam başlatılmıştır bunlardan biri Süleyman bin Sured-i Huzai'nin önderliğindeki Tevvabin (Tövbekârlar) kıyamıdır. Hz. Hüseyin'e yardım etmeyen (edemeyen) zümre bir ayaklanma başlattı netice olarak bu kıyam çok can kaybı ile sonuçlandı (Köksal, 2008, s. 254).

2.5.2 Kiysâniye

Yezit b. Muaviyenin ölümü ile tekrar bir kıyam (ayaklanma) başlatıldı. Kerbela Vakası sırasında haps edildiği için Hz. Hüseyin'in yanına bulunamayan Muhtar b. Ebu Ubeyd b. Mes'ud-i Sakafi büyük bir kıyam başlattı. Bu kıyam neticesinde yeni bir hükümet kurulmuş ve bu dönem içerisinde Kerbela Vakasında birincil ve ikincil derece sorumlu olan herkes ile savaşılmıştır. 18 ay yönetimde kalan Muhtar'ın kabri Kûfe'de Müslim b. Akıyl'in bulunduğu yerdedir (Wellhausen, 1975, s. 35).

2.5.3 Zeydiye

Zeydiye, (الزيدية) mezhebi, ilk dört imamdan sonra beşinci imam olarak imam Muhammed Bakır'ı değil Zeyd. b. Ali'yi kabul ettikleri için beşciler olarakta isimlendirilir. Zeydiye'nin de genel yaklaşımı tüm Şii ekollerde olduğu gibi İmamet'in Hz. Ali ve evlatlarının hakkı olduğu fikriyatıdır. Fıkıh ve içtihatla delil olarak Kitap, sünnet, kıyas, icma, akıl ve istihsan savunurlar.

“Günümüzde Zeydiyye Mezhebi Yemen haricinde, Umman, Suudi Arabistan olmak üzere birçok ülkede taraftarı olan bir mezheptir. Yemen nüfusunun (23. 833. 000) yaklaşık % 30'unu oluşturan 7. 150. 000 kişi Zeydiyye mezhebine mensuptur. Suudi Arabistan'ın % 5. 5 (1. 200. 000) ve Umman'ın % 2. 2 (60. 000) Zeydi'dir” (Url-3).

2.5.4 İsmailiye

İmamet'in, İmam Cafer-i Sadık'ın kendisinden önce vefat eden oğlu İsmail ve ardından Muhammed b. İsmail'in hakkı olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Adını İsmail'e olan inanışlarından almışlardır. Kendilerini, Hz. Fatıma soyundan geldiklerine inandıkları için Fatımiler Devletini kurmuşlardır. Te'vil farklılıklarından ötürü çeşitli kollara

ayrılmışlardır. İsmaili'ye mezhebi ve savunucuları, Hz. Muhammed'in (s.a.v) soyundan gelen ve ilim konusunda yüksek mertebede bulunan İmam Cafer-i Sadık ekolünde yetişmelerine rağmen, İslam'ın sürdürülen kaide ve mezhebsel yorumlarına son derece aykırı iddialarda bulunmuşlardır.

Muhelif bir yaklaşımdan ziyade yeni bir düşünce ve inanış sistem olarak tanımlanabilecek İsmailiye son peygamberin Hz. Muhammed (s.a.v) olmadığını savunmanın ötesinde, Kur'ân hakkında yoğun te'vil usûlü ile farklı itikadi ayrışmalara yol açmıştır. Özellikle Bâtınlık kolu olarak bilinen dini ve siyasi teşkilatlanması son derece farklıdır (Akat, 2007, s. 228).

2.5.5 İmamiyye (İsna-Aşeriyye)

İsna-aşeriye اثنا عشرية, oniki anlamına gelen isna-aşeriyye, imamiyye olarakta bilinmektedir. İmamet konusunda on iki imamı kabul ederler ve 12. İmam Mehdi'nin sır olması ile imametın kapandığına inanırlar. İmameti, altıncı İmam ile bitirmeyip İmam Musa-el Kazım seceresiyle İmam Mehdi'ye dek devam ettirirler. On iki imam sırasıyla şu şekildedir:

1. Ali b. Ebu Talib
2. Hasan b. Ali
3. Hüseyin b. Ali
4. Ali b. Hüseyin Zeyne'l Abidin
5. Muhammed el-Bakır b. Ali Zeyne'l Abidin
6. Cafer-i Sadık b. Muhammed el-Bakır
7. Musa el-Kazım b. Cafer-i Sadık
8. Ali er-Rıza b. Musa el-Kazım
9. Muhammed Cevad et-Taki b. Ali er-Rıza
10. Ali el-Hadi en-Naki b. Muhammed Taki
11. Hasan el-Askeri b. Ali Naki
12. Muhammed el-Mehdi b. Hasan el-Askeri

İmamiyye Şiası'na göre halen gaybet halinde bulunan, fakat gelecekte mehdi olarak ortaya çıkıp dünyada adil bir düzen kuracağına inanılan isim on ikinci imamdır. Mehdi'nin sır olmasından sonra İmamiyye'de gaybet dönemi olarak adlandırılan bir zaman kavramı başlatılmıştır, bu kavrama göre gaybet dönemi devam etmektedir ve

onikinci imam Muhammed Mehdi tekrar gelecektir. Mehdi gelene kadar gaybet dönemi geçerlidir. Bu dönemde ikiye ayrılmıştır: Gaybet-i Suğra, Gaybet-i Kübra.

Gaybet-i Suğra: süreli bir tanımlamadır; yetmiş yıla yakın süren bir dönem olarak aktarılmaktadır. Bu dönemde Muhammed Mehdi ile görüşme olduğu ve bu görüşmeleri Hüseyin b. Ruh en-Nevbati, Osman b. Saîd el-Am, Ali b. Muhammed es-Semarri Muhammed b. Osman b. Said el-Amri'nin yaptığına yönünde inanış mevcuttur.

Gaybet-i Kübra: süresiz bir tanımlamadır, Mehdi'nin geleceği zamana kadar geçen ve geçecek tüm vakitleri kapsamaktadır (Fığlalı, 1984, s. 117).

3. CAFERİLİK VE RİTÜELLERİ (KAİDELERİ)

3.1 Caferilik

“Caferilik, Hz. İmam Cafer Sadık (a. s)’ın mezhebine mensup olmak demek olup, Hz. Resulullah (s. a. a)’dan sonra İslam camiasının önderliğinin ilki Hz. Ali olan on iki imama ait olduğuna inanan Ehl-i Beyt mektebinin ortak ismidir. Bu mektebe aynı zamanda İsnâaşeriyye, İmamiyye ve Şiilik de denmektedir. Ancak bu mektep, Türkiye’imizde daha çok Şiilik isimiyle tanınırken; İran, Irak, Azerbaycan, Lübnan, Bahreyn, Suriye, Afganistan, Arabistan, Pakistan, Bangladeş ve Hindistan gibi, aynı inancı paylaşan Ehl-i Beyt dostlarının yoğun olduğu ülkelerde Şiilik ve Caferilik isimleriyle meşhur olmuştur” (Url-4).

“Şia, Peygamber’den hemen sonra Hz. İmam Ali’nin imamet ve hilafetine inanıp o hazret ve ondan sonraki Ehl-i Beyt imamlarına tabi olanlara verilen isimdir” (Aksu, 2003, s. 85).

Yaklaşık olarak 1. 6 milyara (Url-5) yakın İslam nüfusunun beşte birinin Şii olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu sayı, içinde diğer Şii ve Bâtınî fırkaları da barındırdığından Caferilere ait kesin bir sayı söylemek çok zor olmakla birlikte, Caferilerin tahmini dağılımlarına ait sayı aralıkları şu şekilde verilebilir:

İran 58-60 milyon, Hindistan 30-40 milyon, Pakistan 30 milyon, Irak 12-14 milyon, Azerbaycan 7 milyon, Afganistan 4-6 milyon, Yemen 4-6 milyon, Lübnan 1 milyon, Türkiye 1-1. 5 milyon, Suriye 150-200 bin, Kuveyt 500-600 bin, Suudi Arabistan 300-500 bin, Bahreyn 250-500 bin, Katar 30-80 bin, Birleşik Arap Emirlikleri 375 bin. Bunun dışında Orta Asya cumhuriyetleri, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtasında küçük cemaatler halinde varlıklarını devam ettirmektedirler (Bulut, 2004, s. 78).

Etnik köken ve mezheb farklılığına dair herhangi bir istatistiksel kayıt yapılmadığından, Türkiye’de yaşayan Caferilerin sayısını hakkında farklı yorumlar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda 1-1. 5 milyondan bahsedilirken Üzüm (1993, s. 318); Fırlıklı (1984, s. 199, 335); Bulut (2004, s. 78, 81) Halkalı’da Zeynebiye Camii ahundlarından Selahaddin Özgündüz (Türkiye Caferi Lideri) bu rakamı üç milyona çıkarmaktadır.

Caferilik inancı, İsnâ-âşeriye’nin bir koludur. (Onikiciler) Fıkıhta, İmam Cafer-i Sadık (Ebu Abdullah Ca’fer Sadık b. Ebi Ca’fer Muhammed Bakır 702 Mekke, Şevval 765)

ekolünü benimsedikleri için kendilerine Caferi denilmektedir. Türkiye’deki Caferiler Azeri Türkleri’dir ve Caferiler’in büyük çoğunluğu İğdır’lıdır.

3.2 Caferilikte Esaslar

Caferilikte aynı diğer şia ekolleri gibi halifeliliğin Hz. Ali’nin hakkı olduğunu savunurlar ve bunu Hz. Muhammed’in (s.a.v) Gadir-i Hum’da Hz. Ali’yi göstererek yaptığı konuşmaya bağlarlar (El-katip, 2009, s. 24).

“Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allahım, ona dost olana sen de dost ol, ona düşman olana sen de düşman ol.”

“!من أنا أيضا علي المولى له، يا إلهي، ما هو أنت كن أصدقاء الأصدقاء، الأعداء لها حتى تقوم بالتسجيل العدو”

Caferilik, oniki imamın imametini kabul eder, Temel kaideleri (usûlü’ d-din) beş bölümden oluşur Mutlu (1995, s. 85) Tevhid, Nübüvvet, İmamet, Mead, Adalet.

Tevhid: Allah’ın birliğidir.

Nübüvvet: Bu makam son peygamber Hz. Muhammed’e aittir.

İmamet: Tüm imamlar masumdur ve onlarda seçilmiştir. On iki imam haktır ve Mehti zuhur edecektir.

Mead: Ahiret hayatına imandır.

Adalet: Allah adildir ve onun adaleti geçerlidir.

Caferilik içerisinde de namazlar üç vakittir ve cem edilerek kılınır. (sabah, öğle/ ikindi, akşam/yatsı) ve namazlarda secde Kerbela’dan getirilen topraktan bir taş üzerine yapılır. Ramazan orucu tutulur, muharrem ayında tutulan herhangi bir oruç yoktur. Kur’ân-ı Kerim, birinci derece hüküm delilidir, çünkü kaynağı doğrudan vahiy aracılığıyla Allah’a dayanır. Kur’ân-ı Kerim’de hiçbir tahrif olmadığı görüşü mevcuttur. İmamların türbelerini ziyaret etmenin çok önemli bir yeri ve kutsallığı vardır. Ziyaret edilen makamlar: Hz. Ali (Necef), Hz. Hüseyin ve ailesi (Kerbela, Irak), İmam Rıza (Meşhet, İran), Hz. Zeynep (Şam, Suriye), Hz. Rugeyye (Şam, Suriye). Bunlardan Kerbela’yı ziyaret edene Kerbelai, Meşhed kentine gidenlere Meşhedî, Necef’e gidenlere de Necefi olarak hitap edilmektedir.

3.3 Caferilik ve Mâh-ı mâtem

Mâh-ı Muharrem, mâh-ı mâtem gibi isimlerle anılan Muharrem ayı, Hicri takvime göre ilk aydır ve haram aylar arasındadır (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep) bu aylarda savaşmak yasak olduğu için bu ismi almıştır. Muharrem (محررم) kelime anlamı olarak “haram kılınmış” demektir.

Kerbela vakası, Muharrem ayında vuku bulduğu için matem ayı olarak isimlendirilir ve Muharrem ayının birinden, Sefer ayının 20’sine kadar geçen 40 günlük süre içerisinde yas tutulur, Eza meclislerinde mersiye ve sinezenler okunur. Hz. Hüseyin ve evlatlarının anıldığı bu matem merasimleri Türkiye’deki Caferi meclislerinin hepsinde gerçekleşir. Mâh-ı Muharrem, yas başlangıcıdır ve bir takım sosyal, inançsal özellikleri mevcuttur, bu dönem sükûnet içerisinde geçirilir, siyah giyinilir, hiçbir suretle eğlence amaçlı bir etkinlik yapılmaz, eğlence amaçlı etkinliklerin içinde bulunulmaz, imam ihsanı ismiyle yemek ve su dağıtılır. Her gece camilerde Hz. Hüseyin ve ailesi ile ilgili konuşmalar yapıp, mersiye ve sinezenler okunur. Mâh-ı muharremde aşura günü İstanbul’da düzenlenen anma töreninde Kerbela Tiyatrosu gösterilir ki bu görsel sunum içerisinde tüm tarihi kimlikler ve Kerbela vakasına dair tüm detaylar anlatılır.

3.4 Caferilik Mezhebi İçerisinde Mâh-ı Mâtem Günlerindeki Ritüeller

Muharrem ayında meydana gelen Kerbela Vakası ilk gününden son gününe kadar büyük bir katliamdır, Hz. Hüseyin her gün ailesinden şehitler vermiştir, bu kayıpları anmak, onları yad etmek için mâh-ı mâtem içerisinde eza meclisleri düzenlenir.

3.4.1 Muharrem 1

1 muharrem: Mâh-ı Muharrem’in ilk günü, yasın başladığı gün, Camilerde muharrem ayının ilk günü *Muharrem Geldi Eza Geldi* isimli mersiye çalınır. Kırk gün sürecek olan eza meclislerinin ilk günüdür.

3.4.2 Tasua

9 muharrem: *Tasua* (تاسوعا), kelime anlamı dokuzuncu demektir, İmam’ın şehit edilmeden önceki son gecesidir, bugün yasın en kederli günlerinden biridir. Bu gece Peygamber hanedanının birlikte geçirdiği son gecedir. Bu geceyi İmam Hüseyin (a. s) Kuran okuyarak, namaz kılarak ve münacatlarla geçirmiştir. Bu gece matem ve

ezanın doruğa çıktığı gecedir. Bu gecede özellikle Hz. Ebulfazl Abbas'la ilgili ağıt ve mersiyeler okunur.

3.4.3 Aşura

10 muharrem: (aşura) aşura, onuncu demektir ve Hz. Hüseyin'in şehit edildiği gündür, diğer bir adı Şâm-ı Gariban'dır. (شام غریبان) sadece Türkiye'de değil dünyanın her yerinde aşura törenleri düzenlenir yapılır. Hz. Hüseyin'in katledildiği gün olan aşurada yasın tarifi mümkün değildir. Türkiye'nin her bölgesindeki Caferi Camilerinde, Kerbela mersiyeleri okunur. Aşura Merasimleri İstanbul'da Halkalı'da binlerce insanın katılımıyla gerçekleşmektedir ve bu katılım sadece Caferi'lerden oluşmamakta, Alevi-Bektaşî Kurumlarının Liderleri, Siyasal Parti Liderleri, Yurtdışından gelen inanç önderleri ve tüm Hz. Hüseyin dostları bu anma törenlerine katılmaktadır. Tüm deste grupları aşura günü hazır bulunmakta ve mersiye/sinezenlere eşlik etmektedir. Aşura'dan sonra yas meclisleri şöyle devam etmektedir:

12 muharrem: İmam'ın şehit edilmesinin üçüncü günüdür

17 muharrem: İmamın yedisidir.

3.4.4 Erbain (İmamın Kırkı)

Erbain, (اربعین) kelime olarak kırk anlamına gelmektedir. İmam'ın kırkıdır, Hz. Hüseyin'in şehadetinin kırkinci günü olarak, sefer ayının yirminci gününde dünya'nın her yerinde Erbain törenleri düzenlenir. Necef'te (Irak) bulunan Hz. Ali türbesinden başlayarak, Kerbela'da bulunan Hz. Hüseyin'in türbesine Erbain yürüyüşü gerçekleştirilir, Mersiyehanlar ve deste grupları eşliğinde mersiyeler ve sinezenler okunarak anmalar yapılır. Bu törenlere Hz. Hüseyin dostu herkes katılabilir ki Aşura törenine katılımları onbinlerle ifade etmek mümkünken, Erbain'e katılımlar milyonları bulmaktadır. Muharrem ve aşuranın şia da önemi çok fazladır. İstanbul'da da aşura'nın ardından en büyük merasimlerden biri Erbain günü yine Halkalı'da Caferiler tarafından düzenlenmektedir.

3.5 Türkiye'de Caferiliğin Temsil Kurumları

Cabir: Kısa adı CABİR olan Dünya Caferi Alimler Birliği, Caferi inancına ait bilimsel ve ilmi çalışmalar yapmakta olan bir kurumdur. Cabir, özellikle bilimsel çalışmalar alanında aktif bir birliktir. Yabancı kaynakların Türkçe'ye çevrilmesi, ilmi

araştırmalar ve çalışmalar için yurtdışına ğrenci gönderilmesi, gibi pek çok konuda Caferiler için karar mercilerindendir. Zeynebiye'nin önemli bir temsil merkezidir.

Caferider: Caferider, Caferilik İnancını, Tanıtma, Araştırma ve Eğitim Derneği'dir. Merkez olarak faaliyet göstermekte ve Halkalı semtinde bulunmaktadır. Derneğin bünyesinde bulunan gençlik kolları faal olarak çalışmaktadır.

Zehra Ana Derneği: Zehra Ana Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Caferi kadınlardan oluşan bir kurumdur ve 2006 yılında faaliyete geçmiştir. Eğitsel, kültürel ve inançsal alanlarda pek çok çalışmaları bulunan dernek ismini Hz. Muhammed'in kızı ve Hz. Ali'nin eşi Hz. Fatımat'l Zehra'dan almıştır.

4. MÜZİKAL ANALİZ

Müzikal tavır; Çalışma başlığımızı ve çalışma alanımızın müzikal kısmını kapsayan mersiyeler ve sinezenler genel adıyla deste olarak isimlendirilen formlar; bu bölümün içerisinde sunulmuştur.

Her toplumun kendi öz değerlerini yansıtan bir müzik anlayışı vardır, Caferi mezhebi içerisinde mersiyelerin de özel bir durumu söz konusudur. Müzik aracılığı ile ortak bir bilinç oluşturulması, duygusal ifader ile tarihi bir vakanın dinamik olarak aktarılması, toplumsal ve inançsal değerlerin devamlılığının sağlanması bakımından mersiye ve sinezenler oldukça önemlidir. Anma günleri, mâh-ı mâtem ritüelleri ya da diğer etkinliklerde mutlak mersiye ve sinezenlere yer verilir. Bu icralar için özellikle geniş katılımlı törenlerde birkaç ay öncesinden hazırlıklar ve deste gruplarının çalışmaları başlar, bir önceki bölümde anlatılan temsil kurumlarının yetkilileri ile belirlenen repertuar uygulanmaya başlanır. Mevcut bir nota arşivi daha doğrusu notaya alım geleneği görülmediği için bu eserler bir nevi meşk usûlü ile öğrenilmektedir. Cemiyet içerisinde daha önceden tecrübesi olanlar, deste defterlerinde yazılı olan mersiye, sinezen ya da Zebân-i hâlleri tekrar yöntemi ile deste gruplarındaki bireylere aktarırlar. Bu aktarım esnasında herhangi bir enstrüman kullanılmaz.

Tartışmasız, Caferiler'in Azeri kökenli olmaları ve Azerbaycan'a yakınlıkları mersiye kültürünü bambaşka bir noktaya taşımıştır ki bugün de bu yaklaşımın etkilerini mersiyehanların icraları üzerinde rahatlıkla görebilmekteyiz. Özellikle lehçe kullanımı ve edebi yapıdaki uzun güfteli / hece ölçülü formlar bu konuda oldukça belirgindir. Mersiye ve sinezenlerin büyük bir bölümü Azeri Türkçesi ile okunmaktadır ve içerik olarak Kerbela Vakasında bulunan isimleri kapsamaktadır. Mersiyelerde yoğunlukla adı geçen kişiler:

(Dua ile) Eba Abdullah, (İmam Hüseyin), Hz. Hüseyin, Ebelfezl (Celal Abbas), Hz. Zeynep, Hz. Rugeyye, Ali Ekber, Ali Asgar, Kasım, Rubab.

(Beddua ile) Yezid bin Muaviye, İbni Ziyad, Ömer bin S'ad, Şimr, Hermene.

Mersiye ve sinezenlerde adı geçen yerler: Neyneva ölü, Telli Zeynebiye, Kûfe, Şam, Fırat Nehri, Deşt-i kerbela.

Çalışma süreci boyunca gözlemlenen yanıyla tespit edilen müzikal özellikler şu şekildedir:

1. Eğitim yöntemi olarak meşk usûlünden söz edilebilir.
2. İcrası yapılan eserler ile ilgili herhangi bir nota arşivine ya da nota örneğine rastlanılmamıştır.
3. Aşura 10. gündür ama sinezen ve mersiyeler, mâh-ı mâtem boyunca tüm eza meclislerinde devam etmektedir.
4. Sinezen ve mersiyelere eşlik saz ya da orkestra kullanılmamaktadır.
5. Mersiye, sinezen (deste) olarak icra edilen eserlerin güfte (söz) bölümleri oldukça uzun olduğundan ve bazıları 15'li hece ölçüsü ile yazıldığından, mersiyehanlar ve deste gruplarını çalıştıranlar dâhil bu eserlerin çoğunu deste defteri olarak nitelendirilen defterlerden okumakta, deste grupları eşlik kısımlarında eserin bağlantı bölümlerine katılmaktadırlar. Bu katılımlara göre röpriz ve nakarat bölümleri tekrarlanmaktadır.
6. Mersiye ve Sinezenler, Türkçe icra edilmektedir lâkin Azerbaycan lehçesinin ve Tebriz lehçesinin hakim olduğu görülmektedir buna ek olarak eserlerin aralarında Farsça bölümler eklenebilmektedir.
7. Deste grupları Muharrem ayı gelmeden toplanır ve deste başının ağıtları prova yaptırır. Bu provalar her camide ayrı yapılır lâkin törenler esnasında tüm deste grupları biraraya gelir.
8. Tasua da yas zirveye çıkar, geç vakitlere kadar mersiye ve sinezen okunur
9. Güfte ve melodi yapısı, meclisin dinamizmine göre esnetilmektedir. Toplumdaki duygu yoğunluğuna göre defalarca tekrar (röpriz), oktav sesleri ile okuma, ölçü tekrarlarının yapıldığı gözlemlenmiştir. Mersiyehanın cemaatin hissiyatına göre öznel bir yorum yapması mümkündür hatta aralara doğaçlama olarak farklı ağıtlarda eklenmektedir.
10. İcra ve yorumda kalıp bir sistematik söz konusu değildir, serbestlik ön plandadır.

11. Makamsal özelliklerin dışına çıkıp, transpoze bir ses üzerinden eser icra edilebilmektedir. Buna ek olarak herhangi bir eşlik saz olmadığı için icracıların ses yapısındaki farklılıklar, eserlerin makamsal analizlerine yansımaktadır, yoğun hançereler ve çarpmalar gözlemlenmektedir.
12. Varyant (çeşitleme), mersiyeler içinde tespit edilmiştir, notaya aldığımız desteler dâhilinde en yakın varyant eserler Muharrem geldi eza geldi ve Huseyn geldi Kerbela'ya konaktır.
13. Zeynebiye'de kadınlar, erkekler ve çocuklar için ayrı deste grupları vardır.
14. Tek kadın sesi haram olduğu için kadınların icraları toplu yapılmaktadır.
15. Törenlerde deste grupları eserlerin nakarat kısımlarında toplu eşlik etmektedirler.
16. Mâh-ı mâtem boyunca gerçekleşen eza meclisleri camilerde gerçekleşmektedir. Aşura ve erbain çok geniş katılımlı olduğu için farklı törenler düzenlenmektedir.
17. Çalışmada notaya alınan eserler için makamsal bir yapıdan ziyade, dörtlü ve beşli dediğimiz çeşni (ses örgüsü) özellikleri söz konusudur.
18. Biçim özellikleri:
 - A (sadece zemin)
 - A+B (zemin+nakarat)
 - A+B+C (zemin¹+zemin²+nakarat;zemin¹vezemin²)
 - A+B+A¹+C+A+ (zemin+nakarat+zeminin oktav sesine transpozisyonu+ yeni melodik yapı +zemin+farklı bir meyan)
19. Tek ana melodi üzerinden esere başlanılmakta devamında ise duygu yoğunluğu ile modülasyon olarak gözlemlediğimiz geçkiler tamamen icracının ses özelliklerine ve müzikal birikimine bağlı olarak uygulanmaktadır. Geleneksel okuma içerisinde modülasyon temel bir yapı değilken, ritüel içerisinde yoğun olarak uygulanmaktadır.
20. Usûl olarak 2/4, 4/4, 6/8 (3+3) kalıplarının yoğun olduğu belirlenmiştir. Usûl kalıpları çok önemli bir yere sahiptir; çünkü ritm ile sine vurma ritüeli arasında doğrudan bir bağlantı ve korelasyon vardır.

21. Nota değeri olarak, 32'lik ya da 64'lük değerde notalar tespit edilmemiş ama geleneksel icradan dolayı mersiyehanların yoğun çarpmalar dâhilinde okumalar yaptıkları belirlenmiştir.
22. Farklı mersiyeler okunabilmektedir. Her mecliste aynı mersiye ya da sinezen okunacak diye bir kaide söz konusu değildir.
23. Metronom konusunda hassasiyet vardır, mersiyehan metronomu öğretiler dâhilinde esere başlarken cemiyete hissettirir. Vurgu, tonlama, aralara eklenen ağıtlar tamamen mersiyehanın icra kabiliyetine dayanır.
24. Mersiye ve sinezenlerden farklı olarak Zebân-i hâlolarak adlandırılan bir ifade mevcuttur. Bu terim, Kerbela Vakasında ailelerini kaybedip kendileri hayatta kalanların lisanı ile okuma olarak tanımlanabilir. Zebân-i hâl, en net ifade ile o'nun ağzından söylemedir. Bu konuda en çok telaffuz edilen isimlerden biri Hz. Zeyneb'tir. Hz. Zeyneb, Kerbela olayında yedi kardeşi ve iki oğlunu kaybetmiştir. Yaşadığı üzüntü, onun duygularına tercümanlık yapma anlamında Zebân-i hâl olarak ifade edilmektedir; yani "Hz. Zeynep'in ağzıyla söyleme" olarak ifade edilir. Kötülöklere maruz kalan bir kişinin duyguları ile söylenen eserlerdir. Bu eserlerin müzikal olarak formu serbest ya da usûl kurallarına bağılı olarak değişebilir. Zebân-i hâl, müzikal yapıdan çok edebi özellikle ilgili bir kavramı kapsar. Zebân-i hâl'e bir örnek aşağıdaki gibidir:

“Abbas sen mene bir qardaş idin,
Men bilirem, özgeler bilmez.
Senin kimi cihana,
Bele qardaş bir daha gelmez.”

Hz. Zeyneb'in Diliyle (zebân-i hâl)

“Bir zamanlar bizimde mutlu yuvamız var idi.
Hane-i Evliyada, Zehra anamız var idi.
Pençten-i Âl-i Âba, Rahmeten-lil Âlemin
Ailemiz içinde, Cebrail emin var idi. . .
Gülşenim oldu hazan, güllerimin hepsi soldu.
Gülzar-ı Mustafa'dan, meriz-i Kerbela kaldı...”

25. Desteler (Deste grupları): Deste grupları, mersiye ve sinezenlere eşlik eden gruplardır. Çalışmalarını ayrı yerlerde yapmakla beraber törenlerde bir arada hareket etmektedirler. Zeynebiye’de bulunan destelerdeki kişi sayısı toplam 8000’e yakındır. Hangi eserlerin icra edileceğine kendi iç kurullarında karar vermektedirler. Destelerden bazılarının isimleri şu şekildedir: Hz. Abbas Destesi, Hz. Kasım Destesi, Zeynebiye Destesi, Hz. Sakine Destesi, Hz. Zeynel Abidin Destesi, Azerbaycan İmam Hüseyin Destesi, Hz. Ali ekber Destesi, Hz. Ali asker Destesi (küçük erkek çocuklarından oluşur), Gelin destesi (Fatıma Eurus)/Eurus, gelin demetir, bu deste Hz. Kasım’ın hanımdan ismini alır), Kefen destesi (Şah şeyh/ halk dilinde), Zeytinburnu İmam Zaman Destesi, Hz. Rugeyye Destesi (küçük kız çocuklarından oluşur), Zincir destesi (şu anda yok), Sinezen destesi (sadece sine vururlar), Yol destesi (Huseynim Vay Huseynim Vay, Ey Teşne Leb, Ağamın Atı Var).

4.1 Mersiye

“Arapça, “resa” kökünden gelen; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü terennüm eden şiirlerin genel adı” (Toprak, 2004, s.215).

“Ölmüş bir ademin evsaf-ı cemilesini ta’dadle vefatından dolayı teessüfî mutazammın olarak tanzim olunan nazım veya babdan iran olunan nutk, sagu” (Mütercim, 2013, s.973).

“Klasik Mersiyelerde 3 ana bölüm vardır. Bunlar ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü (nedb, nevh), erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümü (te’bin) ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği (sabır, aza) bölümdür” (Toprak, 2004, s.215).

Tespitini yaptığımız eserler, çalışma süresi boyunca yürütülen müzikal araştırmalar ve gözlemler sonucunda temellendirilen müzikal kültürün ifade biçimindeki geleneksel tavrın ve tarzın örtüştüğü formları kapsamaktadır. Eserler, törenlerde ve eza meclislerinde yapılan kayıtlar ve birebir görüşmeler sonrasında yapılan kayıtların karşılaştırmalı analizlerinin sonuçlarına göre belirlenmiştir. 17 eser tespit edilmiş lâkin makamsal olarak duyumlarında kesin tespitleri yapılabilen eserler notaya alınmıştır. Eserlerin dil yapısı farklı lehçeleri kapsadığı için hatta bazı eserler, Farsça-Tükçe ortak

güfte yapısıyla okunduğu için çeviriler dil yapısına hakim mersiyeahanlar tarafından yapılmıştır.

Alanda tespit edilen eserler:

1. Muharrem Geldi Eza Geldi, Yere Göğe Gam Sada Geldi (Muharrem'in 1. Günü Ezana Bir Saat Kala Camilerde Okunur)
2. Hüseyin Geldi Kerbela'ya Konak
3. Geldim Hüseyin Vay Diyim
4. Bu Hüseyin Kimdir Ki, Alem Dedi Lebbeyke Hüseyin Lebbeyk
5. Vurun Sine Vurun Başa
6. Söyle Hüseyin'e Ey Saba
7. Hüseyinim Vay Hüseyinim Vay
8. Hüseyine Yerler Ağlar Gökler Ağlar
9. Dolanır Ali Kızı
10. Dur Ey Davaların Aslanı
11. Zeynep Zeynep
12. Koyun Kılım Namazımı
13. Hüseyin Gidip Elimizden Vaveyla
14. Ele Desmal Alıp Ağla Yaralandım Bacı Zeynep
15. Göğde Gezen Ağ Gövercin Kanat Çalar İmam Hüseyin
16. Ya Fatıma Gel Ağla
17. Mahı Melek Ekbere Bak

Notaya alınan eserler:

1. Muharrem Geldi Eza Geldi, Yere Göğe Gam Sada Geldi (Muharrem'in 1. Günü Ezana Bir Saat Kala Camilerde Okunur)
2. Hüseyin Geldi Kerbelaya Konak
3. Vurun Sine Vurun Başa
4. Geldim Hüseyin Vay Diyim
5. Bu Hüseyin Kimdi Bele Aleme Sultanlık Edir
6. Söyle Hüseyin'e Ey Saba
7. Hüseyinim Vay Hüseyinim Vay
8. Dolanır Ali Kızı

Bu liste, Caferider, Cabir ve Zehra Ana Derneklerinde kurum yetkilileri ve Caferilik konusunda ilmi yetkinliği bulunan kişiler ile sağlanan ortak toplantı ve görüşmelerde tüm katılımcıların gelenekselliği konusunda mutabakata vardığı eserler üzerinden belirlenmiştir.

Mersiyelerde ağırlıklı olarak geçen bazı kelimeler ve karşılıkları şu şekildedir:

Alemdar: Bayrak taşıyan Hz. Ebulfazl (Celal Abbas).

Alem: Bayrak.

Azadarlık: Muharrem ayının ilk on günü ve Aşura'da düzenlenen matem merasimlerinin genel adıdır.

Bayati: Vefat edenlerin ardından okunan eserlere genel olarak verilen bir isim .

Beşik: Ali asgar (İmam Hüseyin'in altı aylık oğlunun beşiği).

atallı ok: Ali Asgara atılan ok.

Erbain: Kırk (40).

İmam karası: Siyah gömlek.

şâm-ı Gariban: Gariplerin gecesi, muharremin onuncu gecesi ve sonrasında düzenlenen matem merasimleri.

Tâziye: Fars ve Azeri kültüründe şebih denir, baş sağlığı anlamındadır.

Tasua: 9. Gece (Hz. Hüseyin'in yaşadığı son gecesi)

Telli Zeynebiye: Zeynebiye tepesi anlamında tamlama. Zeynep, Hz. Hüseyin'in durumunu görmek için bu tepeye çıkar, buradan izlerdi

Zlcenah: Kanatlı demektir. İmam Hüseyin'in atıdır.

Kasım otağı: Hz. Hasan'ın oğlu Kasım'ın mrvetini gremeyişini temsilen gelin otağı hazırlanması.

Meddah: şia mektebine göre ehlibeyt faziletlerini içeren şiirleri belli bir ahenk ile okuyan kişiler.

Mersiye: Bir kimsenin ölümünden duyulan üzüntü üzerine okunan şiirler Caferilikte belli bir hece ls ile olabileceği gibi serbestte yazılır.

Sakka-i Kerbela: Ebulfazl.

Sarallah: Hz. Hüseyin lakaplarından, Allah'ın kanı demektir.

Sinezeni: Sine vurma eylemine sinezeni denir.

4.2 Sinezen

Belli bir ritm kalıbı içerisinde icra edilen eserlere sinezen ya da genel hitabıyla deste adı verilmektedir. Sinezenleri, mersiyelelerden ayıran temel özellik, serbest bir form ile değil usûl kalıpları içerisinde okunmasıdır. Sine dövülerek icra edilen ritüele ise sine vurma adı verilmektedir. Sinezen ile mersiye iki ayrı terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Mersiyeleler okunurken sine vurma ritüeli yoktur, icra edilen eserlerin tematik içeriği aynı olsa dahi (Vaka-i Kerbela) okunurken uygulanan hareketler bakımından ayrı ritüellerdir. Sinezen icralarında sineye el vurma defalarca tekrarlanır.

4.3 Belirlenen Eserlerin Makam, Biçim, Ritim Özellikleri

Çalışmada notaya alınan eserlerin biçim, güfte ve usûl yapısı birbirinden farklıdır. Notaya alınan eserler dâhilinde makamsal bir özellikten ziyade dörtlü ve beşli olarak ifade edilen ses dizgelerine rastlanılmıştır. Bu çeşniler uşşak dörtlü, hüseyini beşli, rast beşli ve saba dörtlü olarak betimlenmiştir. Biçim olarak geleneksel yapı birkaç stilden oluşmaktadır.

1. A (sadece zemin bölümünden oluşan eser, bu eserlerde güfte olarak nakarat özelliği taşıyan bölümler zemin ile aynı melodik hat üzerinden okunmaktadır)
2. A+B (zemin+nakarat)
3. A+B+C (zemin¹ +zemin²+ nakarat; zemin¹ ve zemin² yakın melodik özellik gösterse dahi kalış yerleri farklılık ihtiva eder.)
4. A+A¹+C+A+D (zemin+zeminin oktav sesine transpozisyonu+ yeni melodik yapı +zemin+farklı bir meyan)

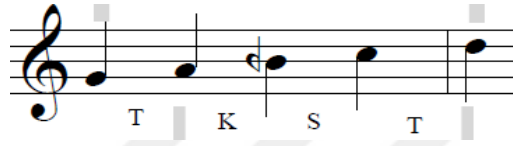
Şekil 4.1 : Uşşak dörtlü

Şekil 4.2 : Hüseyni beşli

Şekil 4.3 : Saba dördlü

Şekil 4.4 : Rast beşli

Notaya alınan mersiyelerde üç ayrı usûl kalıbına rastlanılmıştır: 2/4, 4/4, 6/8.

MUHARREM GELDİ EZA GELDİ

Ge ne ya ram deş di beh ri be la şah ı ker bu be la ya sı baş lan dı—
Çe kip ga re a si man ne me lek sa ki na ne fe lek leg da gan ol du—
5 — Ha nım zeh ra sal dı ba şa ga ra sey yü dü şü he da ya sı baş lan dı— Mu ha rem gel
— Se ma vet te na ke sal dı te ni gal bi fa ti menin leg de gan ol du
10 di e za gel de ya re göğ ler den sa da gel di— Mu har rem gel di e za gel di
15 ya re göğ ler den sa da gel di

Bu matemde yandı galibi nebi nazı danesidi aşıyan oldi
Açıp başı yekser ekli sema hem setin süreba yası başlandı
Meabesinde ses çekenlere bağ sinezenlere bağ sine dağlırlar
Düşüp şie gahrı derdi game mescde eleme gare bağlırlar

Bağlantı... *Muharrem geldi eza geldi
Yare göğlerden sada geldi*

Salıp yade Fatıma balası galbinin yarası gare bağlırlar
Deyir Zehra can yaralı bala şahinulki bala yası başlandı
Vurur başa aşigane eh yani Ali bu musibette
Ali sesliir sındı dalı peri adlanıp cigarinari möhlette

Bağlantı...

Çekip erşe suzvası Hüseyin heymegahı Hüseyin yandı garetle
Bu ayda her kim nevaye gele ahu vaye gele aruzar olmaz
Gıyametle etibarı çatar ittihare çatar eşkibar olmaz
Ölen vahde sağ sola dolanır narı hiee yani rintizar olmaz

Bağlantı...

Bu gözyaşı muhtesin elenir gözde cilvelenir şamu aşura
Gelir yade gudse hatiresi heyne menzeresi garhili şehra
Rubab ağlar gözde guni ciger geşk edip süd emer ah u vaveyla
Deyir Allah can verir bu bala yandı haldan hala yası başlandı.

Şekil 4.5 : Muharrem Geldi Eza Geldi.

Şekil 4.5'teki mersiye, Muharrem ayının birinci günü mâh-ı mâtem yasının başladığını belirtten bir eserdir. Tüm Caferi Camilerinde bu mersiye duyurulur ve yas başlar. Eserin güfte yapısına bakıldığında 21'li hece ölçüsü dâhilinde (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1 / -1 farklılıklar bulunmaktadır) uyak dizimi şu şekildedir:

1. Kıta: abcc
2. Kıta: cbdd
3. Kıta: deee
4. Kıta: fffb

Eser, uşşak dörtlü (Şekil 4.1) ve hüseyini beşli (Şekil 4.2) ses aralıklarından oluşmaktadır. Giriş kısmında hüseyini beşli, bağlantı bölümü uşşak dörtlü yapısı mevcuttur. Karar sesi dügâh (la), aralıkları (la-mi) dügâh-hüseyini perdeleridir. Hüseyini perdesi üzerindeki kalışlar bağlantı kısmında segâh ve neva perdelerine geçmektedir. Genel olarak diatonik bir yapıda karara varış özelliği göstermektedir. Eser, 6/8 lik usûl kalıbı ile yazılmıştır ve düzum olarak altı zamanlı vuruşun (3+3) düzumüdür.

Biçim olarak bu eser Şekil 4.6 da gösterildiği üzere A+B (Zemin+ nakarat) bölümlerinden oluşmaktadır.

A

B

va re oöö ler den sa da oel di

Şekil 4.6 : Muharrem Geldi Eza Geldi melodik biçim yapısı.

HÜSEYİN GELDİ KERBELAYA KONAK

2/4

5

10

15

19

Hü seyn gel di Ker be la ya ko nak Göz le ri nen ı rak ya re sul Al lah_

_ ö lüp et şan fa ti me ba la sı Düş tü el_ den u zak ya re sul Al lah Mu har rem de

ka ge ler co şe Düş er ya de geb ri şeş hu şe ya re sul Al lah_ Hü sey nim gur
Ve li bil mem

ban_ o lam a dı na Biz le re_ bu a dı ma der ör re pet ti_ Vi la det te
Ker be la_ da nı yc Si ne sin bo ğa zın Şim re_ gör set ti_ Ma ad Al lah_

Ceb ra i_ li e min Ga hi var_ re si ni gel_ di ter pet ti_
Al la hın_ ka nı nı Tök tül_ eh li ı rak ya_ re sul Al_ lah_

Selam olsun ganlı leblere ki
İstiden kurudu su kenarında
Diyarlar su mihri Fatimedi
Kaldı cecnebiler ihtiyarında

Hüseyin bir süt emer balasın
Teşne okladık ar gan diyarında
Yaralı kuş tekbekele bala
Caldı hey el ayak ya Resulallah

Bağlantı...
Hüseyin geldi kerbelaya konak
Gözlerinden ırak ya Resulallah
Ölüp etşan fatime balası
Düştü elden uzak ya Resulallah
Muharremde kan geler coşe
Düşer yade gabri şeş huşe
Ya Resulallah

Muharremde sineler açılar
Gamlı sinezenler dil kebab ağlar
Sipehri eşkin sitaresine
Mahi gara giyer afi-tab ağlar

O günden bindörtiyüz yıl geçip
İndide bele billem Rubab ağlar
Diyerdi oğlun gidende suya
Törpenipti dodağ ya Resulallah

(Bağlantı)
Gerez aşura günü kutarıp
Garet oldu harem geymeler yandı
Gara geydi deşt-i kerubela
Oldu şamu eza növh e başladı

Yanan diller bir yana çadıra
Cem olub yekser sine suzandı
Bala kızlar gorha gorha yatıp
Kaldı Zeyneb uyag ya Resulallah
(Bağlantı)

Nigahbani de hemen çadıra
Murteza kızı ta gelemeye düşman
Görüp negah bir sızıltı gelip
Geldi sesledi ey ağlayan kimse

O dil haste yana yane yane dedi
Çohtu derdim oğulsuz Rubabam men
Garanlıkta ağdardı gülün
Dilde dahi ferah ya Resulallah
(Bağlantı)

Diye billem esgerin anası
Sübha dek o gece mateme battı
Diye billem he dedi bala vay
Gan içinde Efelfezli ağlattı

Süt içmişti süt ferahım idi
Seslenirdi balam kan içip yattı
Çetindi emli fuzu vere can
Leykana kalasan ya Resulallah

Şekil 4.7 : Hüseyin Geldi Kerbelaya Konak.

Şekil 4.7 deki gibi notaya alınan Hüseyin Geldi Kerbela'ya Konak destesi, tarihsel bölümde anlattığımız Kerbela Vakasının tasviridir. Kerbela'da yaşanan susuz kalma olayını detayları ile aktarmaktadır. Bu eser, Muharrem Geldi Eza Geldi destesi ile çok yakın bir melodik yapı içermektedir. Başlangıçtaki çargâh (do) sesi farklılık gösterse de genel melodik algı olarak varyant olarak ifade edilebilir.

Eserin güfte yapısına bakıldığında 21'li hece ölçüsü olmasına rağmen melodik düzen içerisinde 10'lu hece (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/-1 farklılıklar bulunmaktadır) kalıpları ile icra edilmiştir. uyak dizimi şu şekildedir:

Bağlantı:

1. Kıtâ: abcc
2. Kıtâ: cbdd
3. Kıtâ: deee
4. Kıtâ: fffb

Diğer kıtalar ise aynı uyak dizimi ile devam etmektedir. Eser, uşşak dörtlü (Şekil 4.1) ve hüseyini beşli ses aralıklarından oluşmaktadır. Giriş kısmında hüseyini beşli, bağlantı bölümü uşşak dörtlü yapısı mevcuttur. Karar sesi düğâh (la), aralıkları (la-mi) düğâh-hüseyini perdeleridir. Hüseyini perdesi üzerindeki kalışlar bağlantı kısmında segâh ve neva perdelerine geçmektedir. Segâh perdesi üzerinde kalışlar eserin tamamında yapılmaktadır.

Eser, 6/8 lik usûl kalıbı ile yazılmıştır ve düzum olarak altı zamanlı vuruşun (3+3) düzumüdür. Eserin biçim yapısı Şekil 4.8 de gösterildiği gibi A + B + C bölümlerinden oluşmaktadır.

Şekil 4.8 : Hüseyin Geldi Kerbelaya Konak müzikal biçim yapısı.

VURUN SİNE VURUN BAŞA

Zeyneb esir yetim kalar
Rugayye babasın özler Vaveyla

Ehlibeytün mateminde
Zeyneb ağlar Zehra ağlar Vaveyla

Mehdi bugün eza saklar
Hüseyn'e yas tutup ağlar Vaveyla

Zehra bugün kara bağlar
Emir'el mümin'in ağlar Vaveyla

Hüseyn bugün mazlum olur
Bala ekber şehid olur Vaveyla

Rubabın kalbi dağlanır
Kuzu askeri aklanır Vaveyla

Zeyneb feryad figan eyler
Bala Ali deyip sesler Vaveyla

Ezalıdır yerler göğler
Yaralıdır Hüseyinler Vaveyla

Şekil 4.9 : Vurun Sine Vurun Başa.

Şekil 4.9 daki mersiye, 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1 / -1 farklılıklar bulunmaktadır) Uyak dizimi şu şekildedir:

1. beyit + 2. beyit: ab +cb
3. beyit +4. beyit: db +eb
5. beyit +6. beyit: eb +fb
7. beyit + 8. beyit + 9. beyit: fb + eb + eb

Eser, uşşak dörtlü seslerinden oluşmaktadır. (Şekil 4.1) İlk ölçü sol perdesi üzerinden (rast) başlamış olsa dahi (yeden konumundadır) karar sesi la perdesi olduğu için uşşak üçlü sesleri üzerinden icra edildiği görülmektedir. Giriş kısmında hüseyini beşli, bağlantı bölümü uşşak dörtlü yapısı mevcuttur. Karar sesi dügâh (la), aralıkları (la-re) dügâh- neva perdeleridir. makam dizisi özellikleri bulunmamakla birlikte çargâhta asma kalışları dikkat çekmektedir. Hûzi makamın özelliği olan çargâh perdesindeki kalışlar mevcuttur.

Eser, 4/4 usûl kalıbı ile yazılmıştır. Şekil 4.10 da gösterildiği gibi A+B: Zemin + Nakarat bölümlerinden oluşmaktadır.

Şekil 4.10 : Vurun Sine Vurun Başa melodik biçim yapısı.

GELDİM HÜSEYN VAY DİYEM

Dur ya ra lı Zey ne bi ya_____ Kırk ge ce gün dūz di c_ za da rım ben

7
 Gel dīm Hū seyn vay di_ yem as ger c lay lay di_ yem Ey se si me ses ve re_ nim

11
 aç_ göz zūn Yu su fu pi_____ aç_ gö zūn şe hi di hu ni ke fən nim aç_ gö zūn

18
 Hem se ne bim men he mi_____men Gel dīm İlū seyn vay di yem as ger c lay lay di yem

Dur yaralı Zeynebi ya rugeyye
kırk gece gündüz di ezadarınem
Geldim Huseyn vay diye
Esgere lay lay diyem

Ey sesime ses verenim aç gözün
Yusuflı pire hanım aç gözün
ehidi humin kefenim aç gözün
Hem sene mehman hemi zehrane

Nehri firatın suyu heyran akır
Eşgi rubabın ödi hem an okur
Vay üreğin nen bacı van tam okur
Dur su verim gemli perestarime

Tek başıma o ney firat Zeynebem
Ç are göre derde dalan Zeynebem
Hem gocalan hem ucalan Zeynebem
Yokti ebelfezlin elemdarine

Ehdime ihya eleyip gelmişem
Kûfede dava eleyip gelmişem
Düşmanı rüsva eleyip gelmişem

Şekil 4.11 : Geldim Hüseyin Vay Diyem.

Şekil 4.11 de belirtilen eserin güfte yapısına bakıldığında bağlantı bölümü 7’li hece ölçüsü ile diğer bölümler 11’li hece ölçüsü (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/-1 farklılıklar bulunmaktadır) kalıpları ile icra edilmiştir. Uyak dizimi şu şekildedir:

Bağlantı: ab

1. Kıta: cccd
2. Kıta: eeed
3. Kıta: fffd
4. Kıta: gggd

Eser, rast beşli (Şekil 4.4) ses aralıklarından oluşmaktadır. İlk portede rastta (sol) rastlı tam kalış, devamında ise (bağlantı bölümünde) çargâh perdesi üzerindeki asma kalışlar mevcuttur. Karar sesi rast (sol), aralıkları (sol-re) rast -neva perdeleridir.

Eser, iki ayrı usûl kalıbı ile yazılmıştır. 2/4 (zemin kısımları) 4/4 (bağlantı kısmı) Şekil 4.12 de belirtildiği gibi eser zemin ve nakarat bölümlerinden oluşmaktadır.

A+ B: Zemin + Nakarat

Şekil 4.12 : Geldim Hüseyin Vay Diyim melodik biçim yapısı.

BU HÜSEYN KİMDİ BELE ŞAHLIK EDİR

Al lah Al lah bu Hü seyn kim di be le şah lık e dir Ba kıp Al lah sö zü ne

a lc me sul tan lık e dir A lc me sul tan c ba ab di lah

can se ne gur ban e be ab dil lah

Bu Hüseyin kimdi ki gün tek dolanıp batmaycak
Haşre dek zindanı gara alemleri yakmayacak

Bu Hüseyin kimdi ki aşk ehline peygamberdi
Eyle rehberdi ki sarneyza ona mamberdi

Bağlantı... *Aleme sultan eba abdillah*
Can sene gurban eba abdillah

Bu Hüseyin kimdi ki leb hendi vurur gatiline
Neçe yol var yohunu bazı cledi sahibine

Bu Hüseyin kimdi ki şefaati tacına layık olub
Eşki(aşkı) halg eyliyen Allah'da buna aşık olur

Bağlantı...

Şekil 4.13 : Bu Hüseyin Kimdi Bele Şahlık Edir.

Şekil 4.13 de görüldüğü üzere notaya alınan eserin güfte yapısına bakıldığında bağlantı bölümü 10'lu hece ölçüsü ile diğer bölümler 15'li hece ölçüsü (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/-1 farklılıklar bulunmaktadır) kalıpları ile icra edilmiştir. Uyak dizimi şu şekildedir:

1. Kıta: aabb (bb kısmı bağlantıdır)
2. Kıta: ccdd (+bb bağlantı)
3. Kıta: eeff (+bb bağlantı)

Eser, uşşak dörtlüden oluşmaktadır. (Şekil 4.1) Karar sesi la (dügâh), aralıkları (la-re) dügâh ve neva perdeleridir. Birinci ve üçüncü ölçülerde kullanılan rast (sol) perdesi yeden olarak düşünülmelidir. Eser, 4/4 usûl kalıbı ile yazılmıştır. Şekil 4.14 te belirtildiği bölümlenmeler dahilinde üç ana melodi üzerinden icra edilmektedir.

A+B+C (Zemin 1+ zemin 2 + Bağlantı)

Şekil 4.14 : Bu Hüseyin Kimdi Bele Şahlık Edir melodik biçim yapısı.

SÖYLE HÜSEYNE EY SABA

Söy le Hüsey ne ey sa ba Ker bu be la ya gel me sin Gel se dü şer bu de ş ti de

der di be la ya gel me sin Söy le gi nen ge tir me sin Ku fe ye naz lı ck be ri

Ber fe ki nen ge dek a par cüm le yi a li hey de ri

Zul mi le ka nı na ba tar hur re yi müş ki em be ri

Zıb hi e ezim ü sün bu gün ku hi yi mi na ya gel me sin

Söyle Hüseyne ey saba kerubelaya gelmesin
Gelse düşer bu deşti de derdi belaya gelmesin
Söyle Gine'n getirmesin Kûfe'ye nazlı ekberi
Zulm ile kanına batar hurreyi müşki emberi
Berkefinen gedek apar cümleyi ali heyderi
Zibhi ezim üsün bugün ku hiyi minaya gelmesin

Söyle getirme Kasım'ı gatili eyleyi şita
Toyda olur yeğin onun ganına elleri gizap
Görme reva ki şimridi dinini eylesin garap
Rehmelesin o zeynebi behti garaya gelmesin

Badı gezan eser senin möncesit ayağına
Rehmele yaverim Hüseyin Kasım'ı hoş magamına
Canı teseddug eledim Ekberimin cemalına
Şah ola ol imam Hüseyin gemdi seraya gelmesin

Hesretem ol cemaline ag çekirem bu sineden
Kûfe'de vardı gatılın gelme hezin Medine'den
Koyma yetim gediciyi ayrı ola Sakine'den
Başına elcek ağlayıp şuru nevaya gelmesin

Gelmeye yoktu fırsatım kan ile name yazmışam
Öldürecekli müslimi şu fede firgeyi zılap
Ebelfezlin uzun kolu gör ne reva ola gelem
Bacıların ayak yalın deşti belaya gelmesin

Söyle onun anasına başına gara bağlasın
İki baladan ayrılıp kemli meşali dağlasın
Gutse eza gediceden söyle ki gizli ağlasın
Belki yetimliğin tozu mahu livaya gelmesin

Şekil 4.15 : Söyle Hüseyne Ey Saba.

Şekil 4.15 te belirtilen eserin güfte yapısına bakıldığında 15’li hece ölçüsünden (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/- 1 farklılıklar bulunmaktadır) oluşmaktadır. Uyak dizimi şu şekildedir:

1. Kıtı + 2. kıta : aaab + cccb
3. Kıtı+4. kıta: dddb + eeeb
5. kıta +6. kıta: fffb + gggb

Eser, hüseyni beşli ses aralıklarından oluşmaktadır. (Şekil 4.2) Karar sesi la (dügâh), aralıkları (la-mi) dügâh ve hüseyni perdeleridir.

Eser, 4/4 usûl kalıbı ile yazılmıştır. Eserde nakarat kısmı bulunmamakta tek bir melodik yapı üzerinden tamamlanmaktadır. Şekil 4.16 da bu melodik yapı gösterilmiştir.

Şekil 4.16 : Söyle Hüseyne Ey Saba melodik biçim yapısı.

HÜSEYNİM VAY HÜSEYNİM VAY

Hü sey nim vay_ Hü sey nim vay Hü sey nim_vay ga ri bim vay şe hi dim vay

3
ya ra la rin a kar ka nı Hü sey nim vay_ Hü sey nim vay
E der gül na rı may da nı Hü sey nim vay_ Hü sey nim vay

Hüseynim vay Hüseynim vay
Hüseynim vay Hüseynim vay

Yaraların akar kanı
Hüseynim vay Hüseynim vay
Eder gül narı meydanı
Hüseynim vay Hüseynim vay
Bacın gurban başın hani
Hüseynim vay Hüseynim vay
Ayırdı.....
Hüseynim vay Hüseynim vay
Seni biganeler gardaş
Hüseynim vay Hüseynim vay
Kül olmuş.....
Hüseynim vay Hüseynim vay
Yanan fermaneler gardaşı
Hüseynim vay Hüseynim vay
Senin üste yaran çoktu
Hüseynim vay Hüseynim vay

Hüseynim vay Hüseynim vay
Öpem buse yeri yoktu
Hüseynim vay Hüseynim vay
Ne bi
Hüseynim vay Hüseynim vay
Mübaşün eyleyib talan
Hüseynim vay Hüseynim vay
Koyuptur.....üryan
Hüseynim vay Hüseynim vay

Şekil 4.17 : Hüseynim Vay Hüseynim Vay.

Şekil 4.17 de belirtilen eserin güfte yapısı 8’li hece ölçüsünden (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/-1 farklılıklar bulunmaktadır) oluşmaktadır. Her mısra arkasından bağlantı kısmı eklenmektedir. Uyak dizimi şu şekildedir:

1. Kıta: a+b+a+b+a+b (b kısmı bağlantıdır)
2. Kıta: c+b+c+b+c+b
3. Kıta: d+b+d+b+d+b
4. kıta: e+b+e+b+e+b
5. kıta: f+b+f+b+f+b
6. kıta: g+b+g+b+g+b

Eser, uşşak dörtlüden (Şekil 4.1) oluşmaktadır. Karar sesi la (dügâh), aralıkları (la-re) dügâh ve neva perdeleridir. Eser, 4/4 usûl kalıbı ile yazılmıştır. Tek bir melodik yapı üzerinden eser icra edilmektedir, b (bağlantı/nakarat) bölümü her mısradan sonra tekrar edilmektedir. Bu terennüm şekil 4.18 deki melodi dizimi üzerinden yapılmaktadır.

Şekil 4.18 : Hüseyinim Vay Hüseyinim Vay melodik biçim yapısı.

DOLANIR ALİ(ELİ)KIZI

Do la nır A li___ kı zı mek te li Kan i çin de bir___ be den ak___ ta rır

Yo lun üs te ga___ fi le leng o lub Ba cı gar da şa___ ke fen ak___ ta rı r

A li baş ta dört___ ta ra fa___ ga çub Ga yi dir___ çu ku___ r ye re baş vu rur
Bu ne yer di dü ş tü E bu___ Tu rab Ka de min tu ra___ ba ya vaş vu rur

Ya dı na___ o sah ne dü şüp dü ki Ha mı bir ya ra___ lı ya daş vu rur

Ge du ri ru ge y ye ya vaş ya___ vaş Yü zü nün to zu___ nu yu ya el ge me

Di ye şer hi ha___ lı ni mu be mu Su ya nın da sa___ ha be per çe me

E mi can dur el___ le ri ne___ fe da Kö mey ey___ le gu gu se li em me me___

Ça ğı rır he ra___ ya bı bim se ni Gö zü yol___ da dır___ Ge len ak___ ta___ rır

Ba cı gar___ da şa___ ke fen ak___ ta rı r

De yir Al___ la hi de tu ma su nun Ne den a şı ya ne si kal ma___ yıb
Ko lu bağ lı guş la ru mun e vi Ta la mib di la ne si kal ma___ yıb

Dolanır Ali kızı mekteli
Kan içinde bir beden aktarır
Yolun üste gafile leng olub
Bacı kardaşa kefen aktarır

Ali başta dört tarafa kacub
Geyedir çukur yere baş vurur
Bu ne yerd düştü Ebu Turab
Kademin turaba yavaş vurur

Yadına o sahne düşüptü ki
Hamı bir yaralıya daş vurur

Geduri Rugeyye yavaş yavaş
Yüzünün tozunu yuya el geme
Diye şerhi halini mubemu
Su yanında shaba perceme

Emi can dur ellerine feda
Kömeyle guseli emmime
Çağırır heraya bibim seni
Gözü yoldadır gelen aktarır
Bacı kardaşa kefen aktarır

Bağlantı

Deyir Allah'ı de tumasunun
Neden aşıyanesi kalmayıb
Kolu bağlı guşlarının evi
Tolanıbdı lanesi kalmayıb

Şekil 4.19 : Dolanır Ali (Elî) Kızı.

Şekil 4.19 da belirtilen eserin güfte yapısına bakıldığında 10'lu hece ölçüsünden (Arapça ve Farsça kelimelerin grammer yapısına göre uzatmalar ve kısaltmalar ile +1/-1 farklılıklar bulunmaktadır) oluşmaktadır. Uyak dizimi şu şekildedir:

1. kıta + 2. Kıta : abcb + cbcb
3. beyit: db (Serbest ayrı bir bölüm gibi icra edilmektedir.)
4. kıta+ 5. kıta: efge + hfib
6. kıta: Bu kısım elde edilen veriler dâhilinde ritüellerin dijital kayıtlarından tespiti ile doğaçlama icra edilmiştir.

Eser, saba dörtlü (Şekil 4.3) üzerinden icra edilmektedir. Karar sesi la (dügâh), aralıkları (la-reb/do#) dügâh ve hicaz perdeleridir. Saba dörtlü ile girizgah yaptıktan sonra oktav sesine çıkarak tiz çargâh perdesi üzerinde aynı ses aralığını ve melodik yapıyı burada da tekrar etmektedir. Eserin içerisinde modülasyon gözlemlenmiştir, son portede fa# (eviç) perdesi üzerinde eviçte segâhlı kalışlar mevcuttur. Çeşnilerin transpoze icraları ve oktav seslere göçürülmesi söz konusudur. Eserin, zemin kısmı nakarat olarak okunmaktadır.

Eser, 4/4 lük usûl kalıbı ile yazılmıştır. Şekil 4.20 de bölümlendirildiği gibi beş ana hat üzerinden icra edilmektedir. Bu melodik sistem aşağıda belirtildiği gibidir.

$$(A+A^1+B+A+C)$$

A: Zemin

A¹ : Zeminin oktav ses üzerine transpozisyonu

B: Yeni melodik yapı

A: Zemin

C: Yeni bir meyan yapısı

Şekil 4.20 : Dolanır Ali (Eli) Kızı melodik biçim yapısı.

5. SONUÇ

Caferilikte Mersiye ve Sinezen isimli bu çalışma, önsöz ve giriş kısımlarında da belirtildiği gibi alanında bir ilktir. Araştırma sorusu olan, Caferi Mezhebi içerisindeki ritüellerde okunan mersiye ve sinezenlerin neler olduğu ve bu eserlerin makam, biçim ve ritm özellikleri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, kendine özgü icra tekniği ve edebi özellikleri ile işlevsel rolü bakımından özel bir konumda olan mersiyeleri derleme üzerine kurulu bir alan araştırması olarak nitelendirilmelidir. Her sene binlerce katılımcı ile gerçekleşen mâh-ı mâtem törenlerinde geleneksel olarak icrası yapılan mersiye ve sinezenlerin genel adı ile destelerin tespiti bakımından oldukça önemlidir. Çalışma kendi bünyesinde teolojik konuları barındırdığı için ve farklı bölgelerdeki farklı icra yapılarını kapsadığı için zamanlama, planlama bakımından periyodik olarak düzenlemeler yapılmıştır.

Sonuç olarak;

1. Caferilik içerisinde köklü ve meşk usûlüne dayalı bir mersiye okuma geleneği vardır ve bu gelenek mersiyehanların müzikal birikimleriyle şekillenmektedir. Araştırma sürecinde yapılan tespitler dâhilinde çok net olarak ifade edilebilir ki; mersiye ve sinezenlerin gelenek içerisinde yapılan icralarını dinlemeden, eza meclislerine uzun süreli katılım sağlamadan bu eserlerin icralarının özgün haline yakın bir şekilde icrası mümkün değildir.
2. Mersiye ve sinezenler genel terminolojide deste olarak isimlendirilmektedir.
3. Bu çalışmada notaya alınan mersiyeler ve sinezenler, alanda tespit edilen ve kültürel yapı içerisinde bilinen eserlerdir.
4. Notaya alınan eserlerin, analiz edilmesi mümkün olsa dahi, mersiyehanların notaya bağımlı kalması söz konusu değildir.
5. Söz unsuru ağırlıklı olan bir müzikal yapıdır. Camilerde icra edilmektedir ve icrada hiçbir eşlik saz kullanılmamaktadır.

6. Güfte yapısı tarihsel bir olay bütünlüğünde işlendiğinden oldukça uzundur ve bu güftelerin ezbere alınması çok zordur. Bu sebeple her mersiyehanın deste defteri olarak adlandırılan kendi sistematiğine göre düzenlediği bir defteri mevcuttur.
7. Alanda derlenen eserlerde makamsal bir diziden çok tetrakort (dörtlü, çeşni, ses örgüsü) yapılarına rastlanılmıştır. Mersiye ve sinezenler okunurken modülasyon çok sık rastlanılan bir pratiktir yine oktav sestten eserin bir kısmını okuma geleneksel bir icra tekniği olarak müzikal yapı içerisinde yerini almıştır. Lâkin bu üslup ve tavır her mersiyehandan aynı değildir, aynı destenin hem saba hem hüseyini aralıklar ile icra edildiği örneklerle rastlanılmıştır.
8. Usûl kalıpları olarak, bileşik ya da karma usûllü ezgilere rastlanılmamıştır. Sinevurma ritüeli ile ritimsel özellikler eşzamanlı uygulandığından belli ritim kalıpları ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.
9. İcralarda tavır olarak yoğun hançere üslûbu mevcuttur özellikle çarpmalar neredeyse her motif yapısında uygulanmaktadır. Aynı mersiyehanın dahi aynı eseri, farklı makam ve modülasyonlar ile icra etmesi mümkündür.
10. Enstruman ve nota kullanılmadığı için mersiyehan icrayı cemiyetin duygu yoğunluğuna ve kendi ses aralığının özelliklerine göre yönlendirebilmektedir. Geniş katılımlı törenlerde, deste grupları bu serbest icra tekniğiyle bağlı olarak kalıplaşan bağlantı kısımlarına eşlik etmektedir.
11. Mersiye ve sinezenler, Türkçe icra edilmektedir bununla birlikte Azerbaycan lehçesinin ve Tebriz lehçesinin hâkim olduğu görülmektedir. Deste aralarında Farsça bölümlerinde okunduğu eserlere de rastlanılmıştır.
12. Zebân-i hâl olarak nitelendirilen form edebi bir yapıyı karşılamakta, mersiye ve sinezenlerden melodi ya da ritm yapısı olarak ayrılmamaktadır.

Caferilikte Mersiye ve Sinezen isimli bu çalışma; bugüne kadar hep şifâhi olarak icra edilen eserlerin ilk defa notaya alınması bakımından önem arz etmektedir. Böylelikle hem eserlerin kalıcılığına katkıda bulunulmuş, hem de farklı bir müzikal yapının repertuara kazanılması konusunda adım atılmıştır.

KAYNAKLAR

- Abdülaziz, A.** (2007). *Hz. Hüseyin'in Katlinin Perde Arkası*, İstanbul: İnceleme Araştırma Eserleri Yayınları.
- Akad, M, Ü.** (2007). *Ezoterizm ve Bâtınlık Tarihi*, Nokta, İstanbul: Nokta Yayınları
- Aksu, M.** (2003). *İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, İstanbul: Asr Yayınları
- Allame Şeyh M. Rıza El- Muzaffer, Caferi İmamiyye İnançları**, (H. Seyh& B. Coşkun Çev.). İstanbul: Ehlibeyt Kültür Araştırma Ve Eğitim Derneği.
- Apak, A.** (2017). *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu: (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*. İçinde M. Çağrı (Editör). İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi (KURAMER).
- Arnold, T. W.** (2007). *İslam'ın Tebliğ Tarihi* (B. Yıldırım & C. İ. Polat Çev.). İstanbul: İnkılap Basım Yayım.
- Atalay, A. A.** (1995). *Kumru: Kenzü'l-Mesaip*, İstanbul: Can Yayınları.
- Atalay, A. A.** (2003). *Hz. Ali'nin Faziletnamesi, Derviş Muhammed Yemini*, İstanbul: Can Yayınları.
- Ayetullah Abdullah Cevadi Amuli**, (2012). *Huseyni Kıyam ve Akıl*, İstanbul: Kevser Yayıncılık.
- Ayetullah Kaşif'ul Gıta, Caferi Mezhebi ve Esasları**, (A. Gölpınarlı Çev.). İstanbul: Zaman Yayınları.
- Barthold, W.** (1984). *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bosworth, C. E.** (1980). *İslam Devletleri Tarihi: Kronoloji ve Soykütüğü El Kitabı*. (M. İpşirli & E. Merçil Çev.). İstanbul: Oğuz Yayınevi
- Bulut, F.** (2004). *Şii Ali Aşkı, Atlas Dergisi*, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. S. 139, s.78, Ekim.
- Büyükkara, M, A.** (1999). *İmamiyye Şiasına Göre Önemli Tarih Gün ve Geceler: (Şeyh Müfid Ve Şeyh Bahai'nin Takvimleri)*. Çanakkale: Aslı Ofset.
- Chorone, P.** (2007). *Ortaçağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çağatay. N.** (1957). *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çağatay. N.** (1989). *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağatay. N.** (1993). *İslam Tarihi: Başlangıçtan Abbasilere Kadar: (Dini, İctimai, İktisadi, Siyasi Açidan*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Demircan, A.** (1996). *Haz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadir-i Humm Olayı*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Demircan, A.** (2002). *Ali-Muaviye Kavgası*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- El- Katip, A.** (2009). *Nedenleri Tarihte Kalmış Siyasi Ayrılık Sünnilik - Şiilik İslam Birliği*, (M. Tan Çev.). İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık.
- Emir, E.** (1995). *Kur'an'da Ehl-i Beyt*, Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- Emir, E.** (2003). *İslam Tarihinde Ehl-i Beyt ve Eshab*, İstanbul: Can Yayınları.
- Erdemir, H, A.** *Kur'an'da Ehlibeyt ve Oniki İmamlar*, Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Ergüven, A, R.** (2000). *Tanrıları Nasıl Yarattık*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Farmer, H, G.** (1929). *A History Of Arabian Music To The XII Th Century*, London: Luzac & Co.
- Faruki, L, L.** (1985). *İslam'a Göre Müzik ve Müzisyenler* (Ü. Yardım Çev.). İstanbul: Akabe Yayınları.
- Fırlalı, E, R.** (1984). *İmamiyye Şiası: Caferiyye Mezhebi Doğuşu Gelişmesi ve Görüşleri*, Ankara: Selçuk Yayınları.
- Gölpınarlı, A.** (1979). *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul: Der Yayınları.
- Hamedani, A, S.** (1986). *İslam'da Caferi Mezhebi ve İmam Cafer Sadık Buyrukları* Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Havarizmi,** (2010). *Kerbela Olayı: Maktelu'l Hüseyin (Hz. Hüseyin'in Öldürülmesi)*. İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- Hocaoğlu, M.** (1971). *Allah'ın Aslanı Hz. Ali (K. V.)*, İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- Holt, P, M; Swynford, A, K; Lewis, B.** (1988). *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Kaşifül Gıta, M, H.** (1954). *Caferi Mezhebi ve Esasları* (A. Gölpınarlı Çev.). İstanbul: Zaman Yayınları.
- Kılıç, Ü.** (2004). *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*, Konya: Yediveren Kitap.
- Kıtay, M.** (1994). *Hakiki İslam Tarihi ve Ehlibeyt*, İstanbul: Dur Ofset.
- Köksal, A, M,** (2008). *Haz. Hüseyin ve Kerbela Faciası*, İstanbul: Karaca Yayınevi.
- Köse, F. B.** (2016). *Medine'de Sosyal Hayat-Dört Halife Dönemi*, İstanbul: Mana Yayınları.
- Mantran. R.** (1981). *İslamın Yayılış Tarihi: (VII-XI. Yüzyıllar)*, (İ. Kayaoğlu Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Mihnef, E.** (2012). *Kerbela Vakası Vak'atu't-Taf*, İstanbul: Kevser Yayınları.
- Mutlu, İ.** (1995). *"Tarihte ve Günümüzde Caferilik"*, İstanbul: Mutlu Yayıncılık.
- Mütercim, A.** (2013). *"Kamus Tercümesi"*, (M. Koç Çev.). İstanbul.
- Safaraova, Z.** (2006). *Azerbaycanın Musiqi Elmi*, Bakü: Azərneşr.

- Sallabi, A. M.** (2010). *H. Hüseyin ve Kerbela*, (Şerafettin Şenaslan Çev.). İstanbul: Ravza Yayınları.
- Sarıkaya, M. S.** (2003). *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, Isparta: Tuğra Matbaası.
- Schimmel, A. C.** (2004). *İslamın Mistik Boyutları*, (E. Kocabıyık Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sübhani, C.** (2009). *Ana Hatlarıyla Caferilik*, İstanbul: Kevser Yayıncılık.
- Şapolyo, E. B.** (1964). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Tabatabai, M. H.** (1981). *İslam'da Şia*, Qum: İslami Kültür ve İlişkiler Merkezi Tercüme ve Yayın Müdürlüğü.
- Toprak, M. F.** (2004). "Ağıt", *Diyanet Ansiklopedisi*, C. 29, s. 215. Ankara.
- Url-1** <<https://kozbon.com>>, erişim tarihi 04.01.2018.
- Url-2** <<http://www.ehlibeyt.org>>, erişim tarihi 02.05.2018.
- Url-3** <<https://www.timeturk.com>>, erişim tarihi 01. 05. 2018.
- Url-4** <<http://www.caferilik.com>> , erişim tarihi 17.01.2016.
- Url-5** <<http://www.hurriyet.com.tr>>, erişim tarihi 17.01.2016.
- Uyar, G.** (2004). *Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı (260/873'e Kadar)*, İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Üçok, B.** (1957). *İslam Tarihinde İlk Sahte Peygamberler*, Ankara: Mars T ve S. A. Ş Matbaası.
- Üçok, B.** (1968). *İslam Tarihi: Emeviler-Abbasiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Üzüm, İ.** (1993). *"İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Caferilik"*, (doktora tezi), Marmara Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Watt, M. W.** (2007). *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, (Ü. Çağlar Çev.). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Wellhausen, J.** (1960). *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, (Fikret Işıltan Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Wellhausen, J.** (1975). *El-Havaric Ve's-Şia*, (Abdurrahman Bedevi Çev.). Kuveyt: Vekaletü'l-Matbuat.
- Wellhausen, J.** (1975). *The Religio-Political Factions in Early Islam*, (R. C. Ostle & S. M. Walzer Çev.). Amsterdam: Nort-Holland Publishing Co.
- Wellhausen, J.** (1989). *İslamiyetin İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri*, (Fikret Işıltan Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yörükkan, Y. Z.** (2006). *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi 1: İslam Dini Tarihi: Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar*, İstanbul: Ötüken.
- Yörükkan, Y. Z.** (2006). *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi 2: İslam Akaid Sisteminde Gelişmeler: İmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam Ebu Mansur-i Maturidi*. İstanbul: Ötüken.

Yörükan, Y. Z. (2009). *İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi 3 Müslüman lıkta Dini Tefrika: İslam Tarihinde Ortaya Çıkmuş Ayrılıkçı Görüşler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

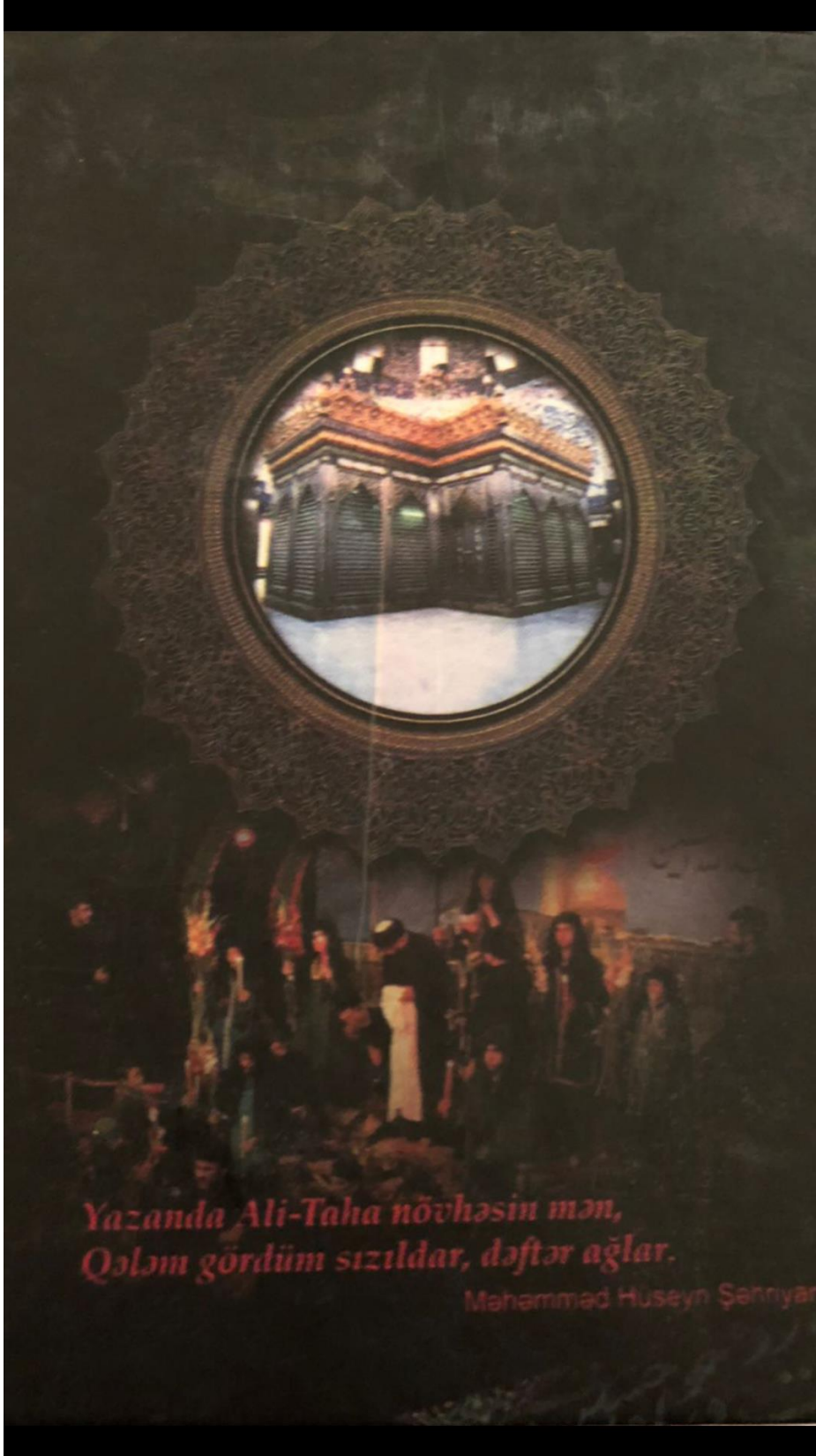

EKLER

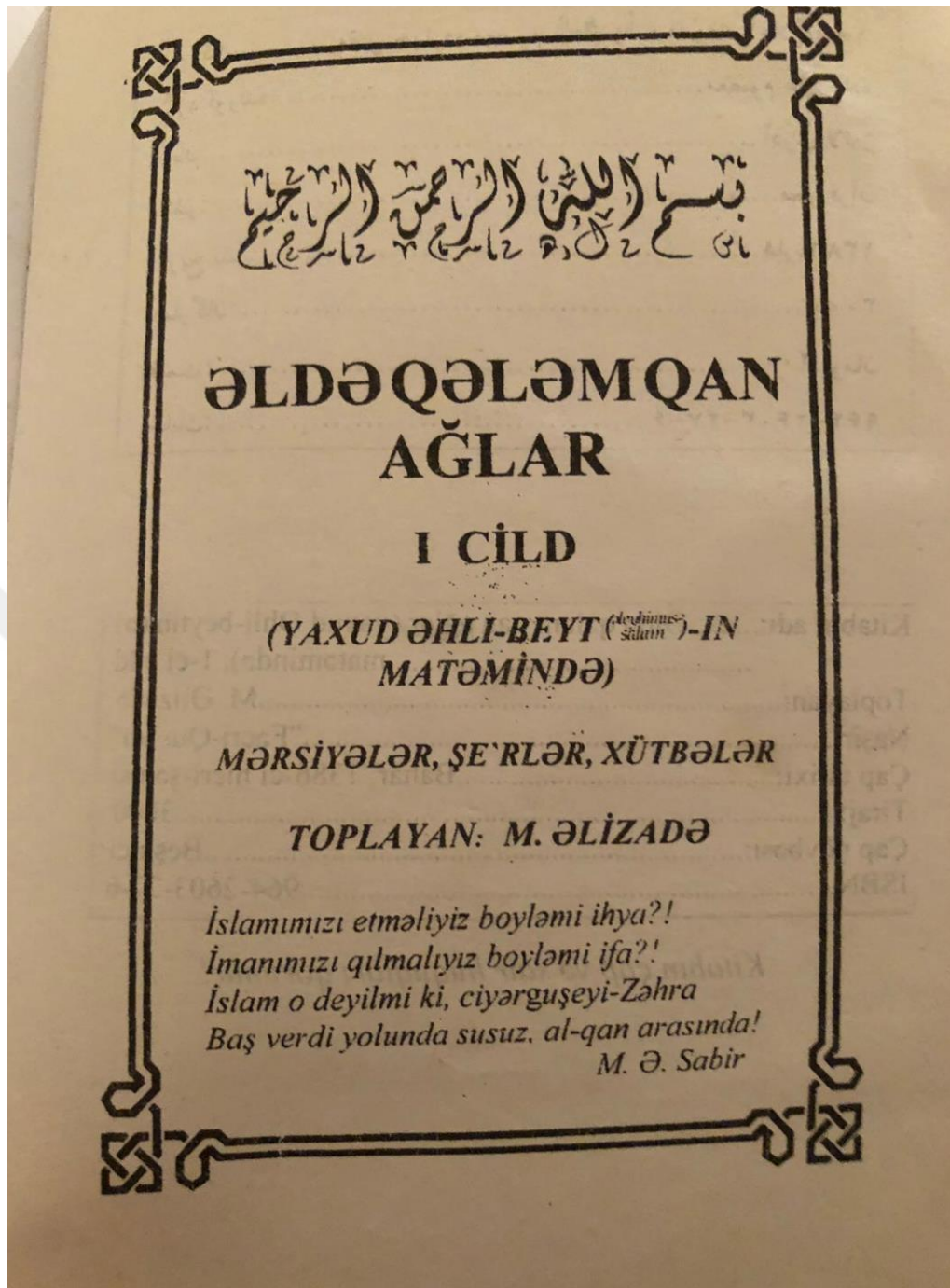
EK A: Kitaplar

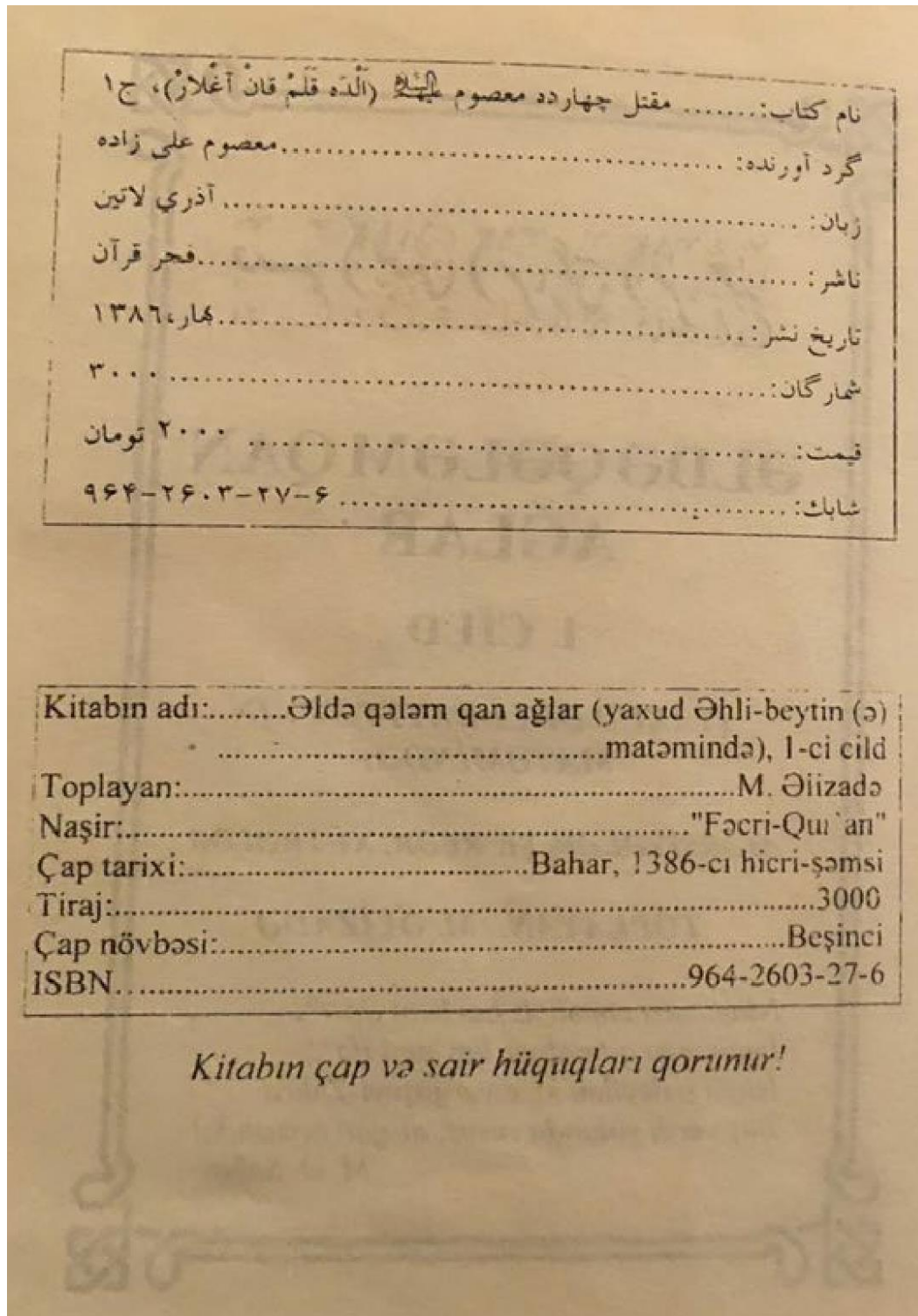
Şekil A.1 : Azərbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın kapak sayfası.

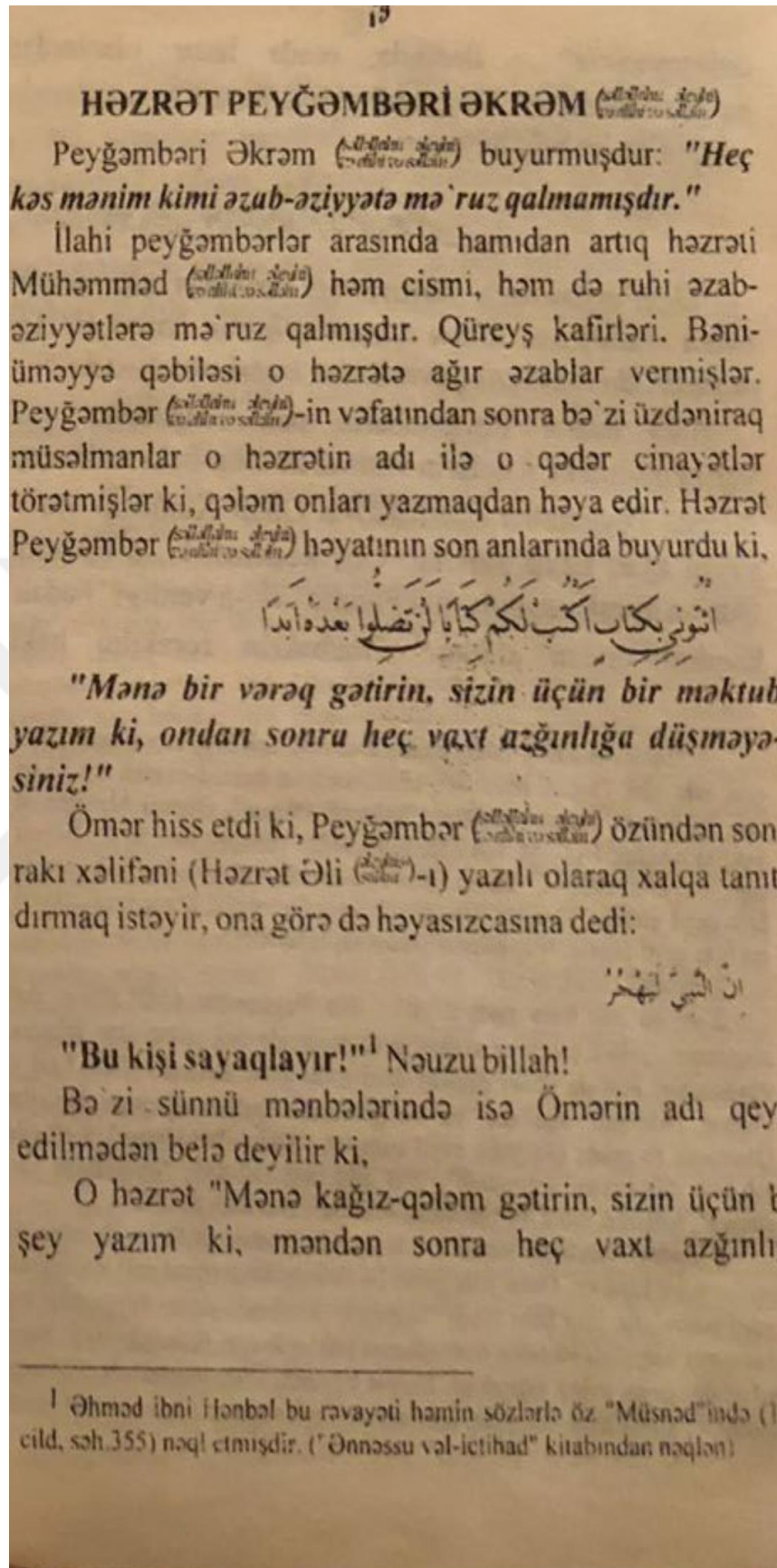
Şekil A.2 : Azərbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın arka kapak sayfası.

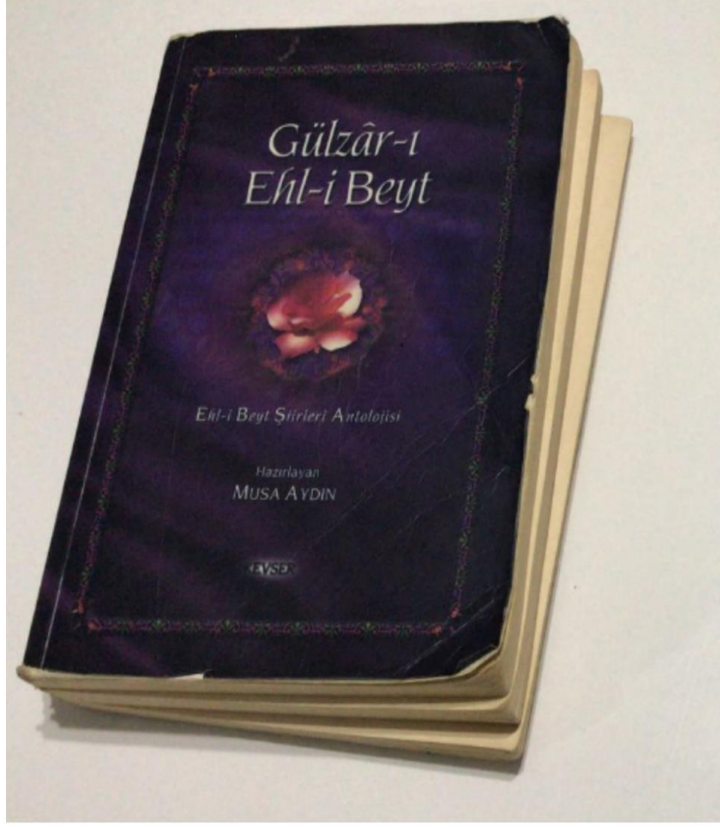
Şəkil A.3 : Azərbaycan'dan gələn Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın iç kapak sayfası.

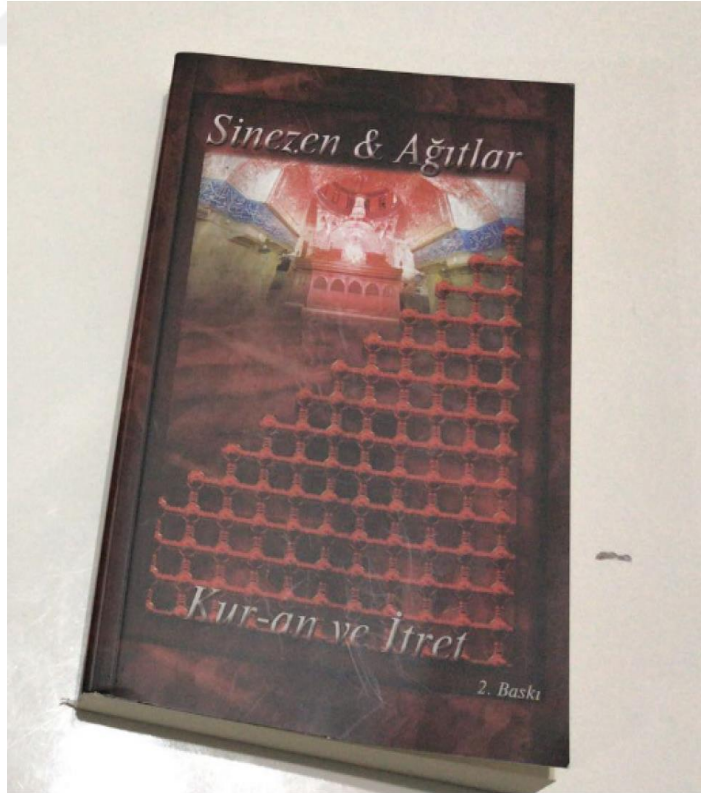
Şəkil A.4 : Azərbaycan'dan gelen Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın kūnyesi.

Şəkil A.5 : Azərbaycan'dan gələn Elde Kalem Kan Ağlar isimli kitabın sayfa örneği.

Şekil A.6 : Türkiye’de yayınlanan Mersiye kitabı örneği şiir antolojisi.

Şekil A.7 : Türkiye’de yayınlanan Sinezen ve Ağıtlara ait kitap örneği.

SİNE DAĞLAR ZEHLA

Gene geldi matem eseli gare pengam > 2
 Dyer ehlî alem eza bastandı
 Tetisîn vaveyla eyyânî Asura
 Geyip gare Zehra neva bastandı

Sine dâşan Zehra eza saflar Zehra
 Dyer dâşar Zehra Huseynim Eyvay

Ele bîlâî nale salıp yetmiş lâl
 Başında bu bîrpe soruş qullerden
 Geyip alem fere gün anın sen pîr
 Dâlanma gûl zâr utan Ekberden
 Suva bîp su dâşar İrek gemlen dâşla
 Gecaletti bu su eli esferden Ya Allah
 Can olaydı bu su yandı dilsiz ahu
 Melekler bas aqlî nûhe bastandı

Leyla selamullah Alejh dîktü dîden
 O heyâ Abîdesî yaralı garîm
 Kî Eli Ekber senit olunda
 Heyasınan Cevan Ekberine aqlanadı
 Nasıl desin esgerim sîs zâd
 Kî Huseynin pelbî incimesin
 O dîşne dîlbez olon garîm Leyla
 Dedi Allah neylim balan etşandı > 2
 Eyvay Huseynim Eyvay

Ey Huseyne gâhî derentler
 Huseynin Erasına gelenler
 Ay cevân dâşî gârenler
 Asir herkesin içinde bir derdi var
 Yaralı genli garâş dâşî gâren cefakar Zeynep
 Aldı esgerini getirdi mevlâsî Huseyne
 Dedi ağaç bu kâşpe balamın süzülük kest Nuri

Eyvay Esgerim Eyvay Etsan canine gurban > 2
 Ata aqlun aldı gal bîynuna saldı
 Getirdi meydane cigenden yandı
 Dedi aq Ey merhametten yaksun abırlar
 Ay peygamber itretine kılîq gâkenler
 Bu kâşpe balamın günahî nedi
 Günahî yağ vallah sîde behmandi
 Galbî imam yandı sîz aqzinde galdı
 Sığip zepden gatil cefa bastandı
 Ya imâmî Zeman gel emandı > 2
 Ağaçan huseynin galbî aqlandı
 Çarpası gâzû aqlandı

Eyvay Huseynim Eyvah yaralı canine gurban
 Ağaçan gel gâhî Eli Esgerine bu immet nasıl su
 Ay suva hasret galen elican eli
 Yağcı su verdiler sana balacan balacan
 Alican laylay Alican laylay
 Huseynin kucâğında yat yerin gâsû balacan
 Eyvay Huseynim Eyvay > 2

Şekil A.8 : Deste defteri örneği 1.sayfa.

Gelip deper peygamber yanıp goli imkan
 Kemat üste mercan düzıldı Allah
 Bala candi sehber bas asdi peygamber
 İki gare gözler süzıldı Allah
 O zalim ki imamin edzine ağıdan ceap verende
 Kicik bas peykorden düzıldı Allah
 Huseyin suslendi Alican Eli Alican Eli
 Gördüğün dıñ bayıldı Eli
 İki Eli Ekber Tafsia gıñ bir dıñ gırmıstı
 Karter içinde geldi mevlasına
 İmam sual etedi dedi Eliea ağıl benzin neye saralıptı
 Dedi baba gördüm ki sen bir gan deryasına düşüp sen
 Elinde bir desde gül varıydı babacan
 Elin gördüm ki zalimlerden biri
 O desete gülü saldı gan deryasına
 Eyvay Huseynim Eyvay 72

Eli Esgerin ganini daldardı avucına Huseyn
 Sepdi gäçe dedi ilahi bu gurbanımı mennen kabul et
 Eyvay Huseynim Eyvay 72

Ey dedi huseyni men gordaş yaralanmış
 Gurban dıle gurban aşına sehit etsanına gurban
 Esger Elin üste meydanı dalama ağı rebalinde
 dıcanına gurban "DESTE"

Bu Huseynin esgi nıdali selvi
 Bize her dıyer mi gısem mevlaye ah
 Rıgana can gurban olup canı canan
 Tıyın asıg vamez iki dınyaya ah emon emon
 Ya Zehra (Gebrinde vırasan insallah)

Gare gay ah ile dıñder aşın söyle
 Teselli ver Zeynep ganim Zeynepem
 Asılıp Göylerden gıne gıñi kılınah
 Nuzuli inşanı ete baslandı
 Nakarat

Gelip deper peygamber yanıp kati imkan
 Gom at üste mercan düzıldı Allah
 Bala candi sehber bas asdi peygamber
 İki gare gözler süzıldı Allah
 Nakarat

Elimin üstünde balan gıne battı
 Gel al mennen Zeynep susuz sekkamı > 2
 Bayandı gıne göğercinnen mısıli > 2
 Rubabu Gısmahı gızel cıyları ARAH > 2

Anasınnan aldım apardım meydana > 2
 Dedim ay insanlar balan etsandı
 Güle benzer ağılum saralıptı rengi
 Susuzdu üğündü akıñdan yandı
 Nakarat

Şekil A.9 : Deste defteri örneği 2.sayfa.

MERSİYE

Dur ey davarlar aslanım
 Alkon su tek kızıl ganim } 2
 Ebelfezlim Alendörüm

Uyon Uyon uyon Ebelfez } 2
 Beni tenha bayon Ebelfez

Dayım tutmur dilim gordas
 Dur ey arkan elim gordas
 Sinip sensiz belim gordas
 Ebelfezlim Alendörüm
 Tükendi taketim sensiz
 Büküldü gometim sensiz
 Gon ağlar itretim sensiz
 Ebelfezlim Alendörüm

X

Özin mek sedine yettin
 Bebe ahbabı terk ettin
 Beni yonluz kayup gittin
 Ebelfezlim Alendörüm
 Eya mahi beni hasim
 Menim istekli gordasim
 Dönüp elgane göz yasim
 Ebelfezlim Alendörüm

X

Sözüm olmışam men
 Ne hale kalmışam men
 Elgem üste gelince ay gordas
 Yolda kocalmışam ben
 Sona conim gur ben

Şekil A.10 : Deste defteri örneği 3.sayfa.

Gene yaram dastı behri bela Sahi ker-bubu
belayası baslandı.
Ganim Zehra saldı başa gara Seyyidi
suheda yası baslandı
Gekip gare asımone melek sakınone
felek lühle gon oldu
Semavette naire saldı teni galbi
Fatimenin lehte gon oldu

Bu matemde yandı galbi nebi nazi
donesidi asiyan oldi
Aaip başı yeksen ekli sema hem
setinnuceba yası baslandı
Meabinde ses gekenlere bağ sinezerle
bağ siyene dağlırlar
Düşüp şie gahri derdi gone mescide
elemc gare bağlırlar

Salıp yade fatime balası galbinin yarası
gare bağlırlar
Dejir Zehra can yoralı bala şahinulki
bala yası baslandı
Vurur başa aşigone eh yarı eli
bu musibette
Eli seşlin sindi dalı perî odlonip
aigerinonî möhlette

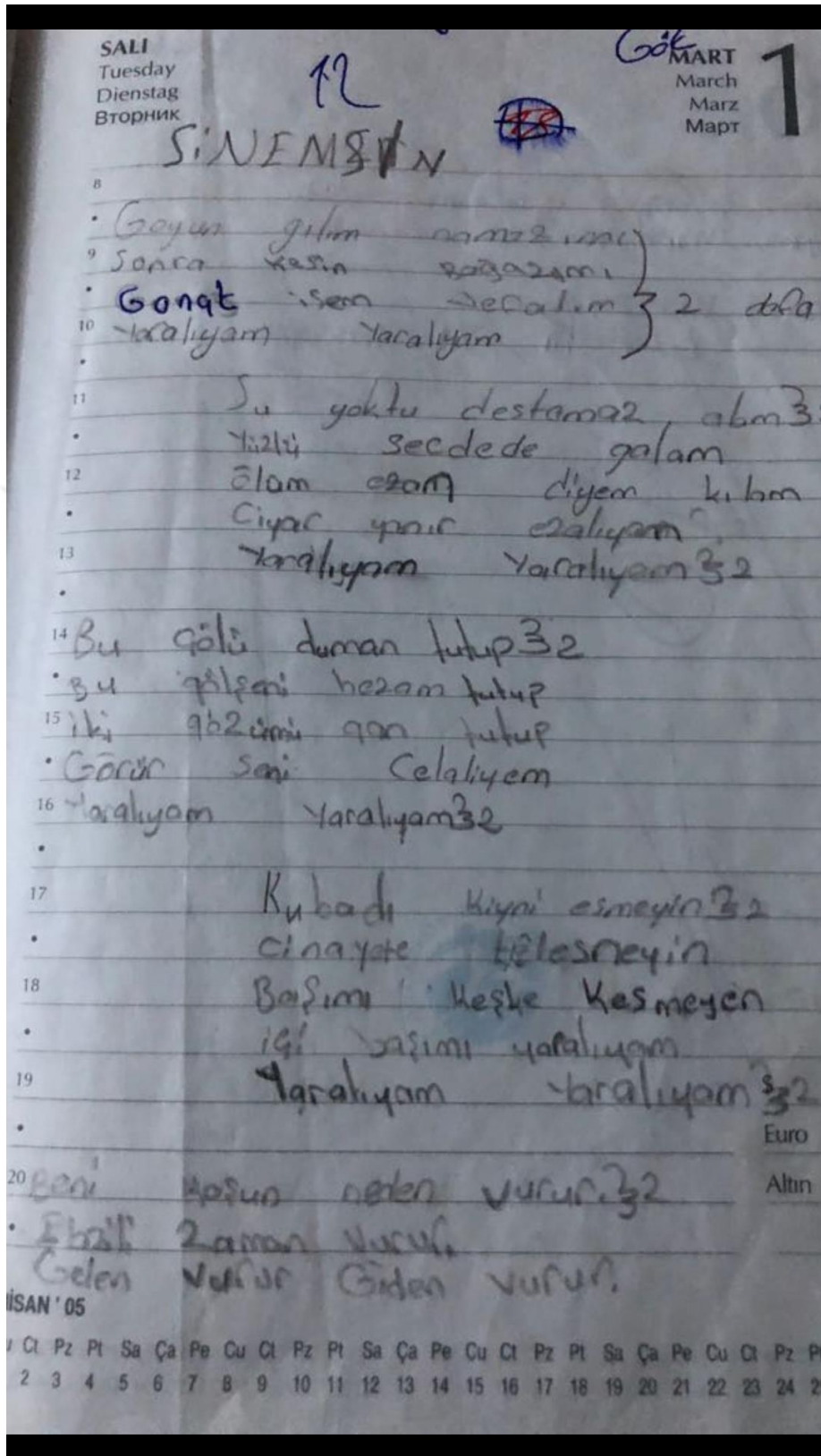
Gekip erşe suzuası Museyn hey megah
Huseyn yandı garette
Bu ayda herkim neyaye gele ahv
vaye gele oruzon olmağ
Gıyamette etibarî qatar iftiharê qat
estibar olmağ
ölen rahde sağ sola dolonın nonı
hicre yarı nintizor olmağ

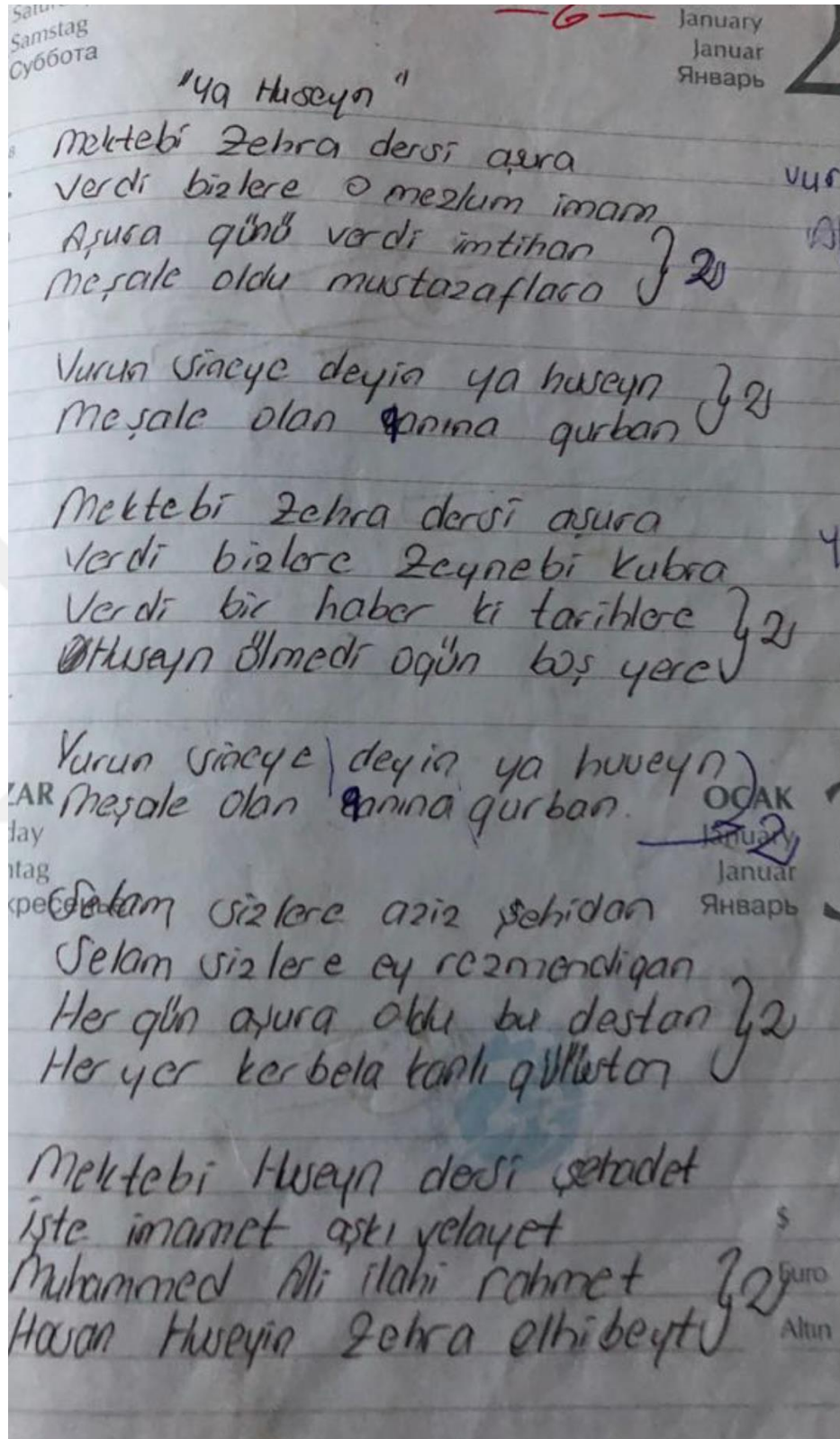
Şekil A.11 : Deste defteri örneği 4.sayfa.

Bu göz yaşı muhtesin elenir gözde
Gül velenir sanı asuna
Gelin yade gudsê hatırası heyne
menzereşi görhili se hıra
Rubbab ağır gözde günî ciger gesk
edip süd emer ahu vaveyla
Deyir Allah can verir bu bala
gondı haldan hıla yası başlandı

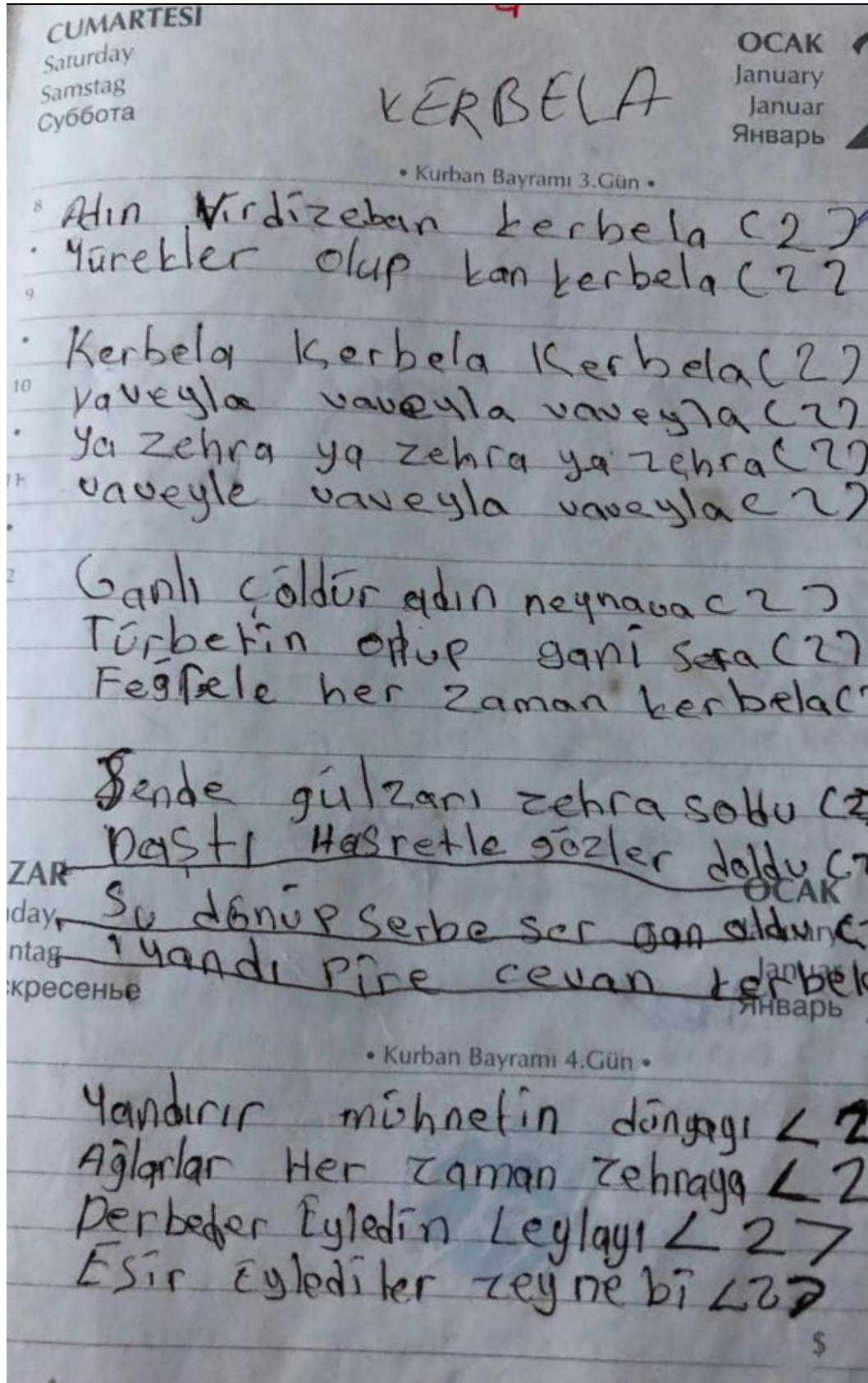
Şekil A.12 : Deste defteri örneği 4.sayfa ikinci bölüm.

Şekil A.13 : Deste defteri örneği 5.sayfa.

Şekil A.14 : Deste defteri örneği 6.sayfa.

Şekil A.15 : Deste defteri örneği 7.sayfa.

Gel husayn yıktılar abbası yare
Getre getre dâkûlür ganı yare
Meni derk eyle ağa can verirem
Canımı dirime gurban verirem.

Ey benim Ruhu ruhum mene bağ
Bir kесе yoktu gümüm mene bağ
Az galıptı cıkar canım mene bağ
Meni derk eyle ağa can verirem.

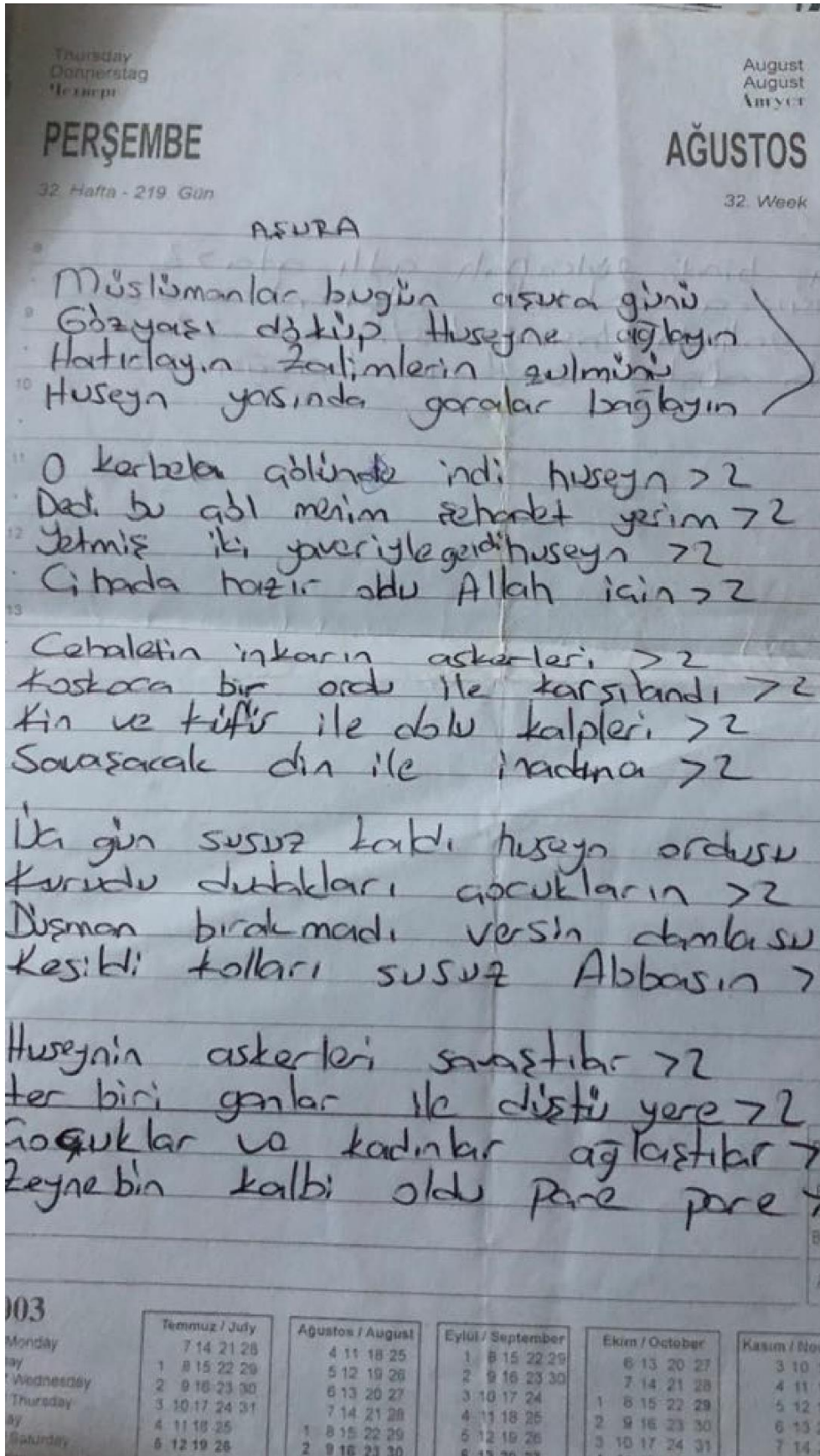
Ayrılığ musımı sal yade meni
Gogdu düşman teni üfgade meni
Gel seraf mızyle dünyade meni
Meni derk eyle ağam can verirem

Anın gâtine melteke gel
Az galıptı meni derk etsin ecel
Eğerin lehze yetir el size el
Meni derk eyle ağa can verirem
Gallarım düştü birtandan ayrı
Gülü ömrüm sana gurban yaralı
Erşeydi aşkide galdım yaralı
Meni derk eyle ağa can verirem

Gere qag kızlarım ağlamışam
Sinemi gamları dağlamışam
Men garibem sana can bağlamışam
Meni derk eyle ağa can verirem
Elim olsaydı gelen vahit edasen
Eteğinden yapışardım gene men
Bir gözüm yaradı ey sahi zaman
Meni derk eyle ağa can verirem.

Yos elim tekya edem elleine
Bir himayet el'jem peykeime
Başımın ganı obıup gözleime
Meni derk eyle ağa can verirem.

Şekil A.16 : Deste defteri örneği 8.sayfa.

Şekil A.17 : Deste defteri örneği 9.sayfa.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Yeliz Turmuş
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1980
E-posta : yelizturmus@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2011, İstanbul Teknik Üniversitesi, TMDK, Müzikoloji ve Temel Bilimler Bölümü

Malatya doğumlu sanatçı, ilk ve ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladı. Yükseköğrenimine İşletme ve İktisat Fakültelerinde devam ederken, 2005 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Müzik Teorisi Bölümü'nü kazandı. Bu eğitim süresi içerisinde Müzikoloji Bölümünde Çift Anadal Programını tamamlayarak Müzik Teorisi ve Müzikoloji Bölümlerinden Üniversite genelinde derece alarak mezun oldu. 2012 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programını kazandı. Bu süreç dâhilinde ikinci üniversite programı kapsamında İlahiyat bölümündeki eğitimine devam etti.

1996-2005 yılları arasında Türkiye'nin neredeyse her bölgesinde gerek katılımcı, gerek katılımcı gözlemci olarak müzikal araştırmalarda bulundu. 2006-2009 yılları arasında akademik içerikli müzik programları hazırlayıp sundu, Tasavvuf Musikisi, Türk Devletlerinde Müzik (Sümer, Uygur, Göktürk, Hazar) Türk Halk Müziği'nde Formlar, Türk Makam Müziği Üzerine Analiz, Türk Musikisi'nde Formlar, Tezkire-i Şu'ara'yı Mevleviyye, Lale Devri ve Musiki, Heteredoks İslam Yaklaşımı İzdüşümünde Musiki Örnekleri, Mersiyeler konularında çalışmalarda bulundu ve alanında uzman kişiler ile söyleşiler gerçekleştirdi. Bu konularda yurtdışındaki tezlere ve Türkiye'de gerçekleştirilen belgesel ve sinema filmlerine danışmanlık yaptı.

Uzun süre radyo ve TV programları hazırlayıp sunan ve 2012 yılında ilk müzik albümü KARAR ile dinleyicileri ile buluşan sanatçı, bilimsel araştırmalarını ve çalışmalarını kapsayan ilk kitap çalışmasını yayınlama hazırlıkları içerisinde. Sanatçı, Milli

Eğitim bünyesinde Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği şefliği görevini yürütmektedir.

KATILDIĞI EĞİTİM PROGRAMLARI:

- Genç Müzikologlar Semineri (İTÜ)
- İstanbul Müzik Öğretmenleri Sempozyumu
- Yazma Müzik Teorileri Kaynaklarını Araştırmanın Önemi
- Türk Makam Müziği Tarihinde Ses Sistemleri
- Türk Müziği Tarihinde Dönemsel Sınıflandırma
- Elektronik Kaynaklarda Araştırma Yapmak
- Türkü Analizi (Melodik /Ritmik/Tematik)
- Sahne Estetiği, Duruş ve Psikolojisi
- Müziğin Nesnesi Nedir
- Tonal Müzikte Ezgi Ve Eşlik (Armoni Ve Kontruanın Temel İlkeleri)
- Teknolojik Ve Dijital Ortamda Uygulamalı, Açıklamalı Türk Müziği Eğitimi
-

ÇALIŞMA ALANLARI:

- Türk Halk Müziği Bilgileri, (formlar, icra teknikleri, üslup ve tavır) Türk Halk Müziği Literatürü, Türk Halk Müziği Edebiyat, Derleme Çalışmaları, Alan Araştırma Metodları
- Türk Müziği Tarihi, Türk Makam Müziği Üzerine Analiz
- Dini Müzik Çalışmaları (Türkiye’de Dini Müzik ve İçeriği, Tasavvuf Musıkisi, Mersiyeler)